

სელის-მაცნა:

ტფილისს, «ივერიის» რედაქციაში
მოქმედის ქუჩაზე, შიოშვილის სახლების წყ-
მოდ, სახლი № 5.

ქუთაისს, ანტონ ლორთქიფანიძის ბილი-
თაგანში.

განცხადება მიიღება ქართულსა და რუსულს
ენებზედ.

«ივერიის» ფასი

ერთის წელს 7 მ. —
ნახევრის წლის 3მ. 50კ.
თითო ნომერი « 15 კ.

თუ საჭიროება მოითხოვს, რედაქცია გაასწო-
რებს და შეამოწმებს დასაბეჭდად გამოცხადებულ
წყობილებს.

ს ა ზ ო ლ ი ტ ი კ ო და ს ა ლ ი ტ ე რ ა ტ უ რ ო გ ა მ ე თ ი .

გამოდის ხუთშაბათობით

ქართული წარმოდგენა, რომელიც მარტის 30-ს
იყო დანიშნული, იქმნება ორშაბათს, 3-ს აპრილს.
წარმოდგენენ შექსპირის დრამას, ჟენეციელი
ვაჟარი. ბილეთები იყიდება საზაფხულო თეატრის
კასსაში.

საძიებელი I. ტფილისი. II. საქართველოს მატანე:
(«ივერიის» კორრესპონდენტები). ყველიერი და გამაფხულის
ბიბი. კასის ცხოვრებამ. არსობითი საჭირო საგნებსა მო-
გვსნენ.—III. საზოგადოებრივი მიმოხილვა.—IV. საქართვე-
ლო, საზოგადოების გავლენა ქველად საქართველოზედ.—V. სასა-
მართლოს მატანე, საქმე ადრევესის ქალის მოკვლისა
(შედეგი).—VI. განცხადება.

თ ვ ი ლ ი ს ი .

ამ ვაჟ ქალაქში ჯანმრთელობისათვის დიდი
მზრუნველობა და საქმიანობაა. ჯანმრთელობის მზრუნ-
ველთა გუნდნი, მთავრობისაგან დანიშნულნი, და-
დინ დღე მუდამ და სულ იმ ფიქრში არიან, რომ ქა-
ლაქი დაისხნან უწმინდურებისაგან, ვაჟთაქიზონ, ვაჟთუ-
თავონ. სწორეთ მოგახსენათ, დროთა ვითარებაც ამას
მოითხოვდა. ცოტა რომ ადრეც დაეწყოთ ეს მცხოვრებ-
თა სახეირო საქმე, უფრო კარგი იქმნებოდა. მაგრამ
მანინ და მანინ იმისიც მადლობელი უნდა ვიყუნეთ რაც
დღეს არის. ნუბივრობას ჩვენ ჩვეულები არ ვართ

. ასეა, თუ
ისე დღეს იმას ვსვავთ, რომ ქალაქის მცხოვრებთა ჯან-
მრთელობისათვის მზრუნველობა და საქმიანობა. ეს მზრუნ-
ველობა სოფლებზეც შეესა და ესა თითქმის ყოველის
გუთხილამ იმის, რომ ყველგან მთავრობის თანხმობით
ჯანმრთელობის საქმეს შევსდგომან, ჭსუშინდენ თურმე

სოფლებს და სხუეთავეებენ უკველს ადგილს, საცა ვა
დადამანი ტრიალებს.

ეს წინ დასწრობა მოსალოდნელის უბედურებისა
დიდი საქმეა და თუ არა ვცდები, პირველი მაგალითია,
ჩვენში იმით მანინ, რომ ესეთი თვალთ-სახინაა. მე ვამ-
ბობ მოსალოდნელისა, იმცოტამ-რომ საშინელი საოფ-
ლეა გამოუბუღი ჯარში, მერე იმისთანა საოფლე რა-
მეღეც ჭირს: ვით გადადის დასშირად უბედურებით თავ-
დება. მრავალი წაუღია ამ თავ-შემოუკლელს სენსა იქ, სა-
ცა განშირებულისა და საცა არ არის ჟერე, იქითაც დღე
და დღე მიიწევს. ეგ საოფლე ვიდევ არაფერი. თვალ-
წინ გვიდგას საშინელი სახე სხვა და სხვა სენისა, რომე-
ლიც აუცილებლად მოსდევს ხოლოც ამისთანა რამს, რა-
გორიც იყო. ამოდენა დახარული ვატი და ცხენი, ისე
ხელ-და-ხელ ჩაოფლული მიწაში, ზოგან დაუმარხავიცა,
ზაფხულის სიცხისა გამო ხაწნას დაიწვეს და სრულიად
მოშხამავს ჭაერს. მოშხამული ჭაერი ვიდევ თავისას და-
მარტავს ადამანს და ვინ იტის რამდენამა გადასადებამ
ჭირმა ფრთა გაშლას. აი მოსალოდნელი უბედურება
რას ჭქვიან. სხვა და სხვა სენის გავრცელებიან მოშა ჩა-
თქირა მთავრობა და შემოხსენებული ზომიერება მიადე-
ბინა.

ამ ზომიერებამ წარმოგვიდგინა ჩვენ ზოგიერთი
ფიქრი ჩვენის ტფილისისა ჯანმრთელობის შესახებ და
ის ფიქრი საჭიროდ დაგინახეთ ვაცოდინოთ ჩვენს მკით-
სველებსა და ნამეტნავად მათ, ვისიც ხელშია ჩვენის ქა-
ლაქის ბედი და უბედობა.

ჯანმრთელობა ტფილისისა არ იქმნება დამყარებუ-
ლი მკვიდრად იმ ზომიერებით, რაც დღეს არის მიღე-
ბული მთავრობისაგან. ეგ ზომიერებანი დროებითნი
არიან, ეგ დღევანდელის დღის მოთხოვნილებას, დღე-

განდელის ჭიჩის წამალია. ჩვენ გვინდა ქალაქელების უფროდღებს მივაქციოთ იმ ზომიერებაზედ, რომელიც სამუდამოდ გამოადგება ქალაქს, დაამკვიდრებს მის ჭანძრითა და ჩვენს ესლას უგემურს ტფილისის სასიამოვნო საცხოვრებლად გასდის.

უწინ ჩვენი ქალაქი უფრო სასიამოვნო საცხოვრებელი ყოფილიყო ვიდრე დღეს. დღეს იგი უფრო მდიდარია, მაგრამ ეკ სიმდიდრე მთავრებულია მით, რომ უფრო ჭანძრითა და სხვა სხვა მისამართიან. უწინ ტფილისის აუგავებული და ამწვანებული იყო ხშირის ხეებითა და ბაღებითა. ამის გამო ქალაქში ზამთარი არ იყო ისე სუსხიანი, როგორც ესლას, და ზაფხულიც უფრო გრილი იყო და ნესტიანი. დროთა მიმავლობაში, ეკ ბაღები გადაიკაფიან, მათ ადგილას აღიმართნენ უსამართლონი სასახლეები, შენობანი შეჯგუფდნენ, ჭაყრის თავისუფალი ტრიალი მოიშალა, დაისმო ჭაყრი და ესლას ზაფხულებით ადამიანს სული ვეღარ მოუტრიალებია. ეს ამბავი მდიდართათვის ისე შესაწუხებელი არ არის, როგორც ღარიბთათვის. მდიდარი სუსხიან ზამთარშიც განთბობა და ზაზანაჟება ზაფხულშიც გრილს ადგილს იპოვის. სხვამ რა ქმნას? რა ქმნას შეუძლებელია? რა ქმნას იმან, ვინც სამსახურშია და ქალაქიდან გარედ გასულს ან სამსახური უშლის, ან შეუძლებლობა? რა ქმნას იმის ცოლ-შვილმა? რა ქმნას ამოდენა ხელსახმარ, რომელიც დღის მოკებით ცხოვრობს? რა ქმნას ამოდენა ჭეშმარიტება?

ჩვენ მამა-პაპას რომ ცოტა შორ-მხედველობა ჰქონოდა, რასაკვირველია, დღეს ჩვენი ტფილისი, ბუნებითად კარგის ჭაყრით და მდებარებით შემკობილი, ერთს სასიამოვნო ადგილად იქმნებოდა. ეგრე წინ დაუხედავად რომ არ ეძლიათ ნება სახლების შეჯგუფების, სახლების ამენებისა, საცა შესაძლო იქმნებოდა ბაღები გაემართათ, ან გამართული არ გაეკაფინებინათ, მტკვრის გუნძულებზედ ჭაღები შეენახათ, მტკვრის სანაპიროებზედ სახლები არ წამოეყუდებინათ და იქ ერთი ღაზათიანი ხეხნარები დაეპართათ, შიგა და შიგ ქალაქში ფაქრო მკიდნები დაეკლათ, ზოგი მკიდანი ბაღად ექციათ, დღეს ჩვენი ტფილისი უკეთეს საცხოვრებელ ადგილად იქმნებოდა და არ დაუგარდებოდა ბევრს ადგილს ევროპისას, რომელიც ამ უამდ აურებელს ხალხს იზიდავს და აცხოვრებს. ჭაყრი, მდებარება ტფილისისა ამას ყოველს ხელს შეუწყობდა.

რაც არა ჰქმნეს ჩვენი მამა-პაპათა, ის იმათ მიუტყუოთ. ჩვენთვის დიდი ცოდვა იქმნება, რომ ამასევე ვიფიქროთ.

ჩვენს ქალაქს დიდი ბედი მოეწიეს. თუ ახლად შექმნილი ქვეყნები შემოგვიერთეს, ჩვენი ქალაქი ერთს კარგა მარბილის ქვეყნის შუა-გული გასდება. ამას ისიც დაუმატეთ რომ ვლადიკავკასიდან ჩვენი გზა წამოვა, ჯუღთზედ, თუ უსახისაგანც უსათუოდ ამისთანავე გზა გაივლის, ბაქოს გზაც დღე დღეზედ გაიმართება, — და ყოველ ამის გამო აურებელი ხალხი მოაწოდებს ტფილისს, თუ ერთმა რამ არ დაუშალა. დაშლას იმას შეუძლიან, თუ ჩვენი ტფილისი საცხოვრებლად უგარგის იქმნება. ჩვენი ზრუნვა და ფიქრი ესლას იმაზედ უნდა იყოს მიქცეული, რომ ტფილისი კარგ საცხოვრებელ ადგილად ექციათ. ამისათვის აი რა არის ჩვენი ფიქრით სხვათა შორის საჭირო.

რაც შეიძლება მომეტებული სასიამოვნო ბაღები, ხეხნარები, ხეხნები უნდა დამართოს ქალაქში. ამას ყოველს, რასაკვირველია, ადგილი უნდა. ქალაქის მიმართველობა დღეიდამეკ უნდა შეუდგეს იმის მუცადინობას, რომ ეკ ადგილები გადაარჩინოს და არავის შედ შენობა არ დადგეგინოს. თუ ბაღების და სხვა ამ გვარის სულის მოსატრიალებელის გამართვა დღეს ქალაქს არ შეუძლიან, მაგან არ უნდა შეგვაყენოს. დეკ დღეს, თუ არ შეიძლება, ნუ გაკეთდება, თორემ ადგილები დაჩხენ თავისუფლად, რომ მაშინ მანც გაკეთდნენ, როცა ამის სასახრი და ღარიბი მოიპოვება.

ჩვენ რამოდენადც ვიცით ქალაქის წინდელი მდგომარება, აღვინახათ იმ ადგილებს, რომელთა გადაარჩენა მომავალსათვის დღესაც შესაძლოა. გადაწყვეტილია, რომ ქალაქის წინდელნი სასაფლაოები უნდა გაუქმდნენ. ფრანკების სასაფლაო და ბაღი ძალიან გამოსადეგი ადგილია იმ განზრახვისათვის, რაც შემოთა ვესთქვით. თვითონ აქ და აქედამც მთაწმინდის მოედანზე მშენიერი ბუღავარი, თუ ხეხნარი გაიმართება, როცა ამის ღარი იქმნება. ეს ერთი ადგილი, რომელიც საჭიროა თავისუფლად დაჩხენ. მეორე ადგილი მართმადიდებელთა სასაფლაო; აქაც თავის დროზედ ასეთი სასიამოვნო ხეხნარი გამოიჭიმება, რომ თქვენი მოწონებული. მესამე დღევანდელი საბოტანიკო ბაღი, რომელსაც სუიდგით, თუ სამაგიეროს მიმდებარე უნდა შემოეერთდეს კარგებოდა ადგილებიც კარგა.

შირთა გუთნიდნი. ესეც ძლიერ კარგი სასურველი ადგილი იქნება, თუ ნამეტნავად სოლოლაკის გლეჯ გათხარეს და გვირგვინთ გზა გაიტანეს. ამისი აზრიც სუთნავეს თუქმე მხარეთველთა შორის და სარწივ გამოკვლეულია ინჟინერთაგან და ამბობენ ათას თუძინს არ აღემატებაო. როგორც ხედავთ არც ეს არის შეუძლებელი საქმე. გარდა ამისა ქალაქი უნდა ეცადოს, რომ მტკვრის სანაპიროები შენობებს გადააწინოს იქ, საცა დღეს გადაწინა შეიძლება. მაგალითობრ, შეიძლება დღესვე დაინიშნოს მთელ ის სანაპირო, მტკვრისა, რომელიც მიდის მუხრანისხანთ სიდიდამ ეგზარხოსის სასადად. აქაც შეიძლება ძალიან სასიამოვნო ბუფარები გაიმართოს. ქალაქი რომ ამ საქმეს ძალიან ბეჯითად მოკიდოს, თვით მტკვარსაც ჩამოართმევს მრავალ გუნძულებს და თავის დროსად სასურველ ბაღად და ჭალებათ აქცევს. თუ ამის თავდარიგს ეხლავე შეუდგა ქალაქი და თუ თან და თან ქალაქმა შეიძლება და გაკრად, ეს ადგილები ბაღებად, ბუფარებად და ჭალებათ აქცია, მაშინ ნახეთ ეს ჩვენი დღეს უტკებური ტფილისი რა სასიამოვნო ადგილად შეიქმნება; მაშინ ნახეთ სხვა და სხვა უჭკირთა ქვეყნებში რამოდენა სახლი მოაწოდება, რომ აქ სამთარი გაატარონ; მაშინ ნახეთ რა რიგად გაიმსება ქალაქი, რა რიგად აიწვეს, რა რიგად განაღდება ვაჭრობა, რა რიგად გაკეთდება უოკელ-მხრე. დღეს ამდენს ქალაქს მარტო ორი ბაღი აქვს თითქმის. ერთი მუშტაიდი, მეორე ალექსანდროვის ბაღი. ერთი ისე შორს არის, რომ შეიძლებული კაცი თუ წავა, თორემ სხვა არავინ. მეორეც თუძინა თითქმის შუაგულს ქალაქშია, მაგრამ მარტოობით იმოდენა ზედმოქმედება არა აქვს არც ქალაქის მცხოვრებლებზე, არც ქალაქის ჭარხვედ, რამოდენიც სასურველი და სანატრელია. იმოდენა ქალაქს ერთი იმისთანა ადგილიც არა აქვს, რომ ბაშეების სთამაშო ადგილი იყოს. არიან საწყალნი ბაშეები დასმულნი ოთახებში და თუ გამოდინ იშვიანთ, ისიც ბუფარზე, საცა მართებულაბა არ ამდევს ნებს არც ცელქობისას, არც თამაშობისას.

საჭიროა, საჭიროა ქალაქმა ამ ნაკლებობას უფრო ათხოვოს; საჭიროა ამისთვის დღესვე თავდარიგს შეუდგეს. ამას მოითხოვს უოკელის ჩვენგანის სიკეთე, ჩვენი ჯანმრთელობა, ჩვენი შეილები დღეგომელობა და დასასრულ ჩვენი ნივთიერი სარგებლობაცა. თუ კიდევ ეს უთავბოლოდ მიტყუნენ ქალაქში შენობების გამართვას,

როგორც აქამდისინ, თუ ადგილები არ დავიწინებთ თავისუფლად ბაღებისა და ბუფარებისათვის რომ კაცმა სული მოიბრუნოს, ჭარხვე კარგად იმუშავოს, ჭარხვი გაგვიგრილდეს, ზაფხულში გაგვინესტიანდეს და ზამთარში ხმელი სიცივე არ გვჩაგვრავდეს, ჩვენს ტფილისს დღევანდელი უომიერებანი მთავრობისანი საბოლოოდ კერას უშეგლიან.

რა უნდა ქმნას ქალაქმა რომ ჩვენგან აღნიშნული განზრახვა აღსრულებასში მოიყვანოს? აი რა უნდა ქმნას:

უოკელს კეთილად განგებულს და გაწყობილს ქალაქს ორი ზღანი აქვს აღებული. ერთი იმისთანა ზღანი, რომელზედაც ქალაქი უნდა იყოს გამოსასული ისე, როგორც დღეს არის. ამბობენ ამისთანა ზღანის შედგენას შეჭმდგომიან კიდევანო. კარგი და პატროსანი. მაგრამ საქმისათვის ეგ სამყოფი არ არის. ქალაქმა უნდა შეადგინოს და დაამტკიცოს მეორე ზღანიც, რომელზედაც ქალაქი წარმოდგენილი უნდა იყოს, ისე როგორც მომავალში უნდა იქმნას. ამ უკანასკნელს ზღანზედ უნდა დაინიშნული იყოს ის ქუჩები, რომელნიც უნდა გასწორებულ და გაფართოებულ იქმნას; ის მოედნები, რომელნიც გაგანიერებს საჭიროებენ და დასაჩინად გადადებულ არიან; ის ადგილები, წყლის სანაპიროები, წყლის გუნძულები, საცა ბაღები, ბუფარები და ჭალები უნდა გაიმართოს და სხვა ამ გვარი. უოკელივე თვისი გადადგმა ამ ზღანის წინააღმდეგ სასტიკად აკრძალულ უნდა იქმნეს და ვისაც ან ახლის აშენება რისამე უნდა, ან ძველის განახლება, მას ნება უნდა მიეცეს მხოლოდ ამ ზღანის მიხედვითა.

იქნება ჩვენგან თქმულს ბევრი ნაკლებობა ჭქონდეს, ან სულაც გამოუსადეგი იყოს, მაგრამ საგანი ამ წერილისა უურადლები ღირსია. ამაზედ ვეკლა დაგვეთანხმება.

საქართველოს მატრიანე

ხველიანი და გაზაფხულის პირი.

(„ივერიის“ კორორესპონდენტი).

უოკელს ხალხს წელიწადში რამდენიმე დღესასწაული აქვს; ამ დღესასწაულებითა შორის ზოგი ორსამ დღესა არა თავდება, ზოგი თითო კვირასაც. ამ

დღესასწაულების განმავლობაში, როგორც მოგეხსენებათ, ხალხი (უფრო მუშა) წამდენსამე ხნის განუწყვეტლის მუშაობის შედეგად, დროს ატარებს ხალხმე „ქეიფში.“ „ქეიფი“ როგორც ყოველს საქართველოს კუთხეში, კახეთშიც უღვინოდ არ წარმოადგენს. ყველამ, ვისაც კი ცოცხად თუ ბევრად უწინადღებამიუქცევია ქართველების ცხოვრებისათვის, გინით, რომ ქართველი კაცი უსტუმროდ ქეიფს ვერ გასწევს და ანტი ღვინოს მოიჭანბებს ისე როგორც ვხედავთ სსკგან. ამისათვის დღესასწაულს დღეს, ვისაც კი „უჭყვავის“ სადმე რამე, უეჭვოდ სტუმარი უნდა შეიყვანოს სახლში. ყველიერც დღესასწაული გახლავთ, თუმცა არა უქმობენ, რადგანაც ეკლესიას არ უგრძობლავს მუშაობას. ამ დღესასწაულით ჩვენი ხალხი ესაღმება სახსნილოს და ემზადება დიდ მანხვისათვის, რომლის განმავლობაში ქართველმა „გლეხმა“ თითქმის ცარიელი ზური ან ჩჭადი უნდა სჭამოს... ყველიერცა მხიარულად გაიარა კახეთში, მაგრამ ყველასათვის კი არა. ვინ იცის რამდენი ყვალ-გადაცდებული ოჯახი არის კახეთში, რომელთაც არამც თუ ქეიფისა, ლუკმა-ზურის შოგნის ილაჯიც არა აქვთ? ვინ იცის რამდენ ოჯახში გლეხს კაცს წვრილ-შვილი შესტირის ყოველ დღე შიმშილისა გამო? მაგრამ ვინ არის ყურის მკვებელი?!.. ჩაიარეთ რომელსამე კახეთის სოფელში (თუნდა თვით თელავშიც), მიხედ-მოხედეთ რა სხვა-და-სხვა და ერთმანეთის მოწინააღმდეგე სურათები წარმოგიდგებათ: ერთის მხრით ქხედავთ, რომ მშენებელი ორ-სამ ოთახიანი (ხან ორ-სამ სათულისანიც), ეგრეზიულად აშენებული სახლი დგას და მეორეს მხრით კი... გვერდზე წამოწოლილი ქოხი, რომელიც საქათმეს უფრო მიემსგავსება, ვიდრე სახლს! ერთის მხრით ქხედავთ აუარებელს სიმდიდრეს ზოგჯერ იკეთს, რომ ზატრონს გაუნათლებლობის გამო ვერც კი მოუხმანება, მეორეს მხრით—საშინელს სიღარიბეს და ხისწულეს! ერთის მხრიდან გესმის სიმღერა და ხარხარი, მეორეს მხრიდან—მწუხარება და ტირილი! იქნება ზოგიერთ ეგონოს (გამოუთქვამთ და ამობენ კიდეც ზოგიერთი ბატონები), რომ ეს აგრეს იმიტომ, რომ მდიდარი ბევრს მუშაობს და ღარიბი ცოცხალა? მაგრამ არა, ჩემო მკითხველო. ღარიბი დილით-სადამოდინ დაუსვენებელი მუშაობს, რად-

რამ მინც ისეც ღარიბია; მდიდარი კი განცხრობით ბრძანდება და მინც ისეც მდიდარია! მაგრამ ჩემს საგანს აგრილდა.

ქო, „ყველიერცა მხიარულად გაიარა“ მეოქი. ვისაც კი გროშები ეგულებოდა ჯიბეში, ბაზრისკენ მირობდა, რომ აგები ერთი თვეზის გემო ვნახოვო; ვისაც კი უდგა რამე ქოცოში (ქვევრები დიდი ხნისა დანაცლას), ყველა ემუხებოდა, რომ სტუმრები მიეწვიას სახლში და ერთი მამ-ზაზური „სუფრული“ ან „ჩაკრული“ შემოემხნა. ამ ქართველების „ხელ-გამლილობით“ რასაკვირველია ისარგებლეს თელაველმა ვაჭრებმა და ვინ იცის რამდენი აწროლებული და დამზალი თვეზი (არც კი მე გადავხიხი ამ თელაველის ვაჭრების მოტყუებას და მეც კი მერგო ხსენებული თვეზი!) გასაღეს საწყასს ხალხზე, თორემ თელავის „ბობოლავებს“ როგორ შეაზარებდნენ (ხანდისხან არც ამით დასტოვებენ მოტყუებულად).. რამდენი ზურნა დუდუკის კვრა, რამდენი დანირა-დიმზლიზიტოსი და თარ-ჭიანურის დაკვრა იყო თელავში, ვინ იცის! ორშაბათიდან დაწყებული ყველიერის გათავგებამდინ, ყოველ დღე ათი-ხუთმეტე წვეულება იმართებოდა თელავში, სადილი გინდა თუ ვახშაში. რამდენი ჩხუბი, დაგიდაწაბა მოხდა გადაკვრის შედეგად—გერ მოვსოვლი, მაგრამ ამას კი ვიტყვი, რომ ჩინოვნიკობის წარმომადგენელთა შორისაც კი გახლდათ ღაზათიანი მუშტის კრივი. იმდენი ტვიზეს ერთმანეთი, ვიდრე მე და შენ, მკითხველო, და თვით მასშინძელი მიეშველებოდა!

მეორე თელავის ნახევარში ტბილად მიდიოდა ყველიერის ქეიფები, მაგრამ, დახე მუხანათს სოფელს, ტბილის დროების გატარება სრულიად არ ჩავგაშხამა?! ამ ქეიფებში სიკვდილმა ხელიდამ გამოგვანცლას სამწრო სასწავლებლის მასწავლებელი, ი. დ. ტატიევი, რომელიც იყო კაცი „მუშა“ თავის საქმისათვის... დმერთმა განუსვენოს იმის სულს! ი. დ. ტატიევის უდროვოდ გარდაცვალება ერთის მხრით მიემსგავსება ერთის მოსწავლის სიკვდილს... რომელის მხრით მიემსგავსება—თელავლებისათვის მიმინდვია გამოძიება...

ღატარაშიც ათამაშეს თელავში ერთი ოც-თუქმინანი ბეჭედი. ვაჭრებს ჯანი გავარდეთ, მაგრამ თუ-

ლავის ზოგიერთი სამსახურის კანდიდრამ კვატყუ-
ბენ ვაჭრებზე უმეტესად! რა ხერხიანად ჭყლეფენ ეს
ბატონები ხალხს იცით?! აი ერთი მაგალითი: ერთმა
აქაურმა სამსახურის კანდი, რომელიც ახლა „ჩინს“
მოკლის, რადგან სამაზრო სასწავლებელში „გზამე-
ნი“ მისცა, ბეჭედი, ვითომ ოც თუშნიანი, ჩააგდო
ლატარიაში (მგონი ფული შემოჭკლებოდა). ბილეთი,
ბატონო, ერთი მანეთი გახლდათ. ვა, „ოც თუშნიანი“
ბეჭედი ერთს მანეთზე ნაკლებად იქნება ბილეთი?!
გამართეს „ჩეჩენი“ (მგონი ჩაი და ლეკური თუ არ
ვიცი—გადრილიც, ყოფილიყო) აქაურს სასტუმროში,
დაიწვეს ლატარია. ყველას თურმე გულმა დაუწყო ცე-
მა, რასაკვირველია, უფრო ქალებს, როგორათაც ნახს
ქმნილებებს. განა ადვილი განლაგო, ოც თუშნიანი ბე-
ჭედი რომ გერგოთ?!.. ერგო ერთს შინს და მოსწ-
ყდათ წელი დანახჩენებს! დანახჩენებს—ვისაც ხელი
ეწერა, თორემ მე რა?! დაიწვეს ქალებმა ჩუჩხური:—
ვიშ, ქა, რაზე დაგვანბნე ტყუილად ერთი მანეთი?!
მეორე გულს უკეთებს და ეუბნება: ქალო, რას ამბობ?
თამაშობ და დროების გატარება ერთს მანეთად არა
ღირდა! შირველი იტყვის გულხატკანად: იშ!...
და გაბრუნდება. ბეჭედი გახლდათ ოქროსი (ლე-
რო), თვალთ ჩქონდა თეთრი, ბჭევრიალა. ზატრო-
ნი რომ ატარებდა, თურმე ყველას ეუბნებოდა, რომ
თეთრი იატუნიდაო. მესამე თუ მეოთხე დღეს, ლა-
ტარიის შემდეგ, ახალმა ზატრონმა უჩვენა ქვის
მცნობის. როგორ გგონია, მკითხველო, რომელი მკირ
ფასი ქვა გამოდგა „იმ“ ბეჭდის თვალთ? რა? ჭჭ...
ჭი...ი... იქა! თურმე ნუ იტყვიო, ჭიქა კი გამოდგა.
ჭიქა! ოც თუშნიანი თეთრი იატუნიდა, გამოდგა თე-
რი ჭიქა ოც კაპიკიანი! სულ მთლად, ღეროიანად
და თვლიანად „ის“ ბეჭედი დააფასეს სამს მანეთად!
ლატარიის მოთავსებ (მკელმა ზატრონმა ჩინონიქმა)
(160 მ) თქვესმეტი თუშნი აიღო სამს მანეთიანს
ბეჭედში!.. აბა მოტყუება თუ გინდათ, ეგეთი უნ-
და აი!..

ყველიერი მიიწურა... მოვიდა შაბათის საღამო ..
გამართა კრივი... დაიძალა ერთი მხარე, რომელმაც
ქვა აურია. გააქვთ თავებს ჩახა-ჩუხი ორასამდინ
კრამიტი ეკლესიისა გატყდა. ზოლიცია რას აკეთებ-
დაო, იტყვის მკითხველი. რას აკეთებდა და მადლობ
ადგილას (ნადიკრის მხარეს) იდგა და იქიდან სია-
მოყნებდა ქვის კრივის ყურებით. მინამ ხელით ორი-

ადე თავ-გატეხილი არ გამოიყვანეს—ყურებსაც არ
იბერტყავდა, და, როცა ნახეს, რომ აღარა ხუმრო-
ბენ მოკრივეებიო, ერთი თუ ორი კაცი გამოგზავნეს,
რომ ქვის კრივი დაეყენებინათ. ამ კრივის ერთმა ქვამ
ეკლესიის ჯვარიც წამოაწვინა გვერდზედ.. აღების
ღამეც კრივით გაისტუმრეს. გათენდა დიდმარხვის
ღრშაბათი—და „ყეენობის“ დღე. ყეენობა, როგორც
მოკვსენებოთ, საქართველოში ანსებობს 1795. წლიდ-
გან, როდესაც სპარსეთის შაჰმა, აღა-მაჭმედ-ხანმა
თფილისი აღაოხრა.. თელაური ყეენობა თითქმის
არაფრით განიჩქვას თფილისის ყეენობისაგან. აქაც
ზოგი ცხენზე და ზოგი ქვეითი დადიოდა და რა-
საკვირველია მხლებლებიც ჭყვანდნენ. საღამოზედ ისევე
მუშტის კრივი იყო... გავიდა ყეენობის დღეც და
დადგა ნამდვილი დიდი მარხვა, რომელსაც მოჭყვას ჩვე-
ულებრივი „სამცხედრო“ ზარის რეკა, რომე-
ლიც თითქო ეუბნება ხალხსაო, რომ რაკი მე არა
გმინარელებ, შენც, თელაო, ამ დიდს მარხვაში მინც
უნდა შესწვიტო ღვინის ქეიფიო.» მაგრამ ვინ უკ-
დება ზარის რაკა-რუკს ყურსა?! ადამიანისა არა ეს-
მისთ რა, და ზარისას გაიგონებენ?!.. რა სამარხობია
თელავის ბასანში და! ადამიანს თვალთ კი დარჩება
სედა და! დამხალი ზეთის-ხელი გინდათ (30 კ.
გირ.) ჯონჯოჯოლი (10—15 კაპ. გირვანქა), ლო-
ბიო, მაგრამ რა წითელი ლობიო!! როგორც ბრო-
ლი, სწორედ ისე ბჭევრიალებს!—როგორ ლობიო,
იკითხავს მსუიდეველი?—„ვა, რა ატლასის ლობიოადა!
მუშებს ვაჭარი, —იაფა—თოთხმეტი შაური ღირ-
რა.» (რა იაფია და!) ახლა საქმე იმაშია, რისაგან
ბჭევრიალებს ლობიო ასე?—იქნება არ დაჯერო,
მკითხველო, მაგრამ იმ ლობიოს ზეთი უსვია, ხელიც
გამითხუნა მე იმ ლობიომ. აი რისაგანა ბჭევრიალებს
აქაური ლობიო!.. ამისთანა ოსტატები არიან ჩვენი
თელაველი ვაჭრები!..

ვიშ ამ გაზაფხულს! რა მშვენიერს სურათს წარ-
მოადგენს ამ ჟამად აღაზნის გელი! ხეხილებმა ყვავი-
ლები გამოიღეს, ტყემ გოკორი გამოიღო. მინდობა
აღმადრენა მშვენიერი და სუნნელაგანი ყვავილები.
შეჭხედეთ ჯეჯილებს, როგორ ზღვასავით დელავენ
„ცივის“ ნიავის შებევით! განა თუ შესედულობით
მარტო, ბუნების მოვლენითაც დაგწმუნდით, რომ
გაზაფხული დადგა. 8-ს მარტს იკეთი მშვენიერი

წვიმა *) იყო რომ ეს! თუძცა სოცხოშელაჯ მატყუა ამ წვიმას, მაგრამ ვერაფერი ზიანი ვერ მოიტანა. ამ წვიმას და სოცხოშელას ჭექა-ქუხილიც მოტყუა, რომელმაც, როგორც „პირველმა“, ბერს დააკვრევინა ზურგზედ ქვა და ათქმევინა: „ზურგი, ზურგი მაგრძა, ჩვენი ყანა ამილია, ლეკების დამწვარა...“ გაზაფხულს ერთი კეთილი საქმეც მოტყუა: ს. კონდოლაში გაიხსნა შკოლა და სწავლაც დაიწყო, რადგანაც მასწავლებელი მოუვიდათ. მეორეს მხრით კიდევ, სამწუხარო ამბავი შევიტყუეთ ს. ყვარლიდამ, მაგრამ რაკი უძიხლოთაც გაჭიანურდა ჩვენი წერილი, იმ ამბავს შემდეგში ვაზნობებთ „ივერის“ მკითხველებს... მას ზოგი შემდეგში...

ქართველი.

13 მაისს 1878 წ.
ქ. თელავი.

ქანის ცხომრებიდამ ივერ., კორიკს.

როგორ ჭყიდულობენ ინგილოები ფარხის მრთელის ოჯახობისათვის.

ჩვენს კანში არის ბაზარში 100 ღუქნამდე, რომელშიაც ქსტხოკრობენ ორდუბათის უზდის, აქულისში მტხოკრობენი ზოკნი—სომეხნი. ამათი აქ დასასლება და პირველად კაჭრობის დაწყება ეკუთვნის ძლიერ ძველ დროს. ჯერ ჯერობით ესენი ყოფილან მხოლოდ ათიადე კომლი, მაგრამ როცა უნასვთ, რომ სანგილო ძალიან გამოსარჩენი ბუდა, მათი რიტხვი სავანებოდ აწეულა. ისენი მოდიოდნენ (და ესლაც მოდიან) სრულებით უფულოთ და უთანხოთ, და რამოდენიმე წლის განმავლობაში 1000—10000 მანეთამდე ფულს იძენდნენ და ეგრე მდიდრდებოდნენ. ახლაც ავლსნათ მიზეზები, ანუ ის გზები, რა გზითაც ეს ჩვენი სომეხები ეგრე სწრაფლად იძენენ ამოდენა სიმდიდრეს. ერთი ამ სწრაფლად გამდიდრების გზათგანი განსლავს „ინგილოების მიერ ფარხის უიდა სომეხებისაგან“ და მეორე „სომეხების მიერ პარკის უიდა ინგილოებისაგან.“

მეორის მოგესსენებათ მკითხველო, რომ ჩვენმა დედა-კაცებმა უფრო კარგად იციან ბაზარში კაჭრობა, კიდრე თვითონ მამა-კაცებმა. მაგრამ ჩვენდა საუბედუ-

როდ, ჩვენი დედა-კაცები ერთ ნაბიჯსაც ვერ გადაჭდემენ ბაზარში, ეს ძლიერ დასაძრახისია. ეს ამბავი ჩვენ დედა-კაცებში, მეორის, ანც კი დამიჯეროთ, თვათ სომეხების საქმეს და რათა, ესლავე მოგასსენებთ:

ყველა აქაურ მოკაჭრე სომეხს დაჩემებული ჭყავს მეტობები (ყონადი), თითოს ორმოცულა ათილამ სამოცულა ათამდის; ასე რომ, თუ არ თავის ყონად-სომეხთან, სხვასთან არავისთან არ ივაჭრებს აქაურნი მტხოვრები. აქაურებმან წელიწადში ორჯერ იციან ტანისამოსისათვის ფარხის უიდა. ერთი შემოდგომასე და მეორე გაზაფხულსე. ახლაც რა ჭქმნას ოჯახის პატრონმა, რომ ცოლი ბაზარში ვერ მიდის; თითონაც ვერ იცნობს ფარხას, და მეტი რაღა გზა დარჩენია, რომ ყონადი-სომეხი შინ არ მოიყვანოს და შინვე არ ივაჭროს ყველაფერი! რადესაც ოჯახობას ქსურს იუიდას ფარხა, ოჯახის პატრონი მიდის თავის ყონადთან და ეუბნება: „ჩემ სახლობას ეჭირება სხვაც და სხვაც ფარხა და ხვალ დილით ჩვენსა მოდიო და ფარხაც თან მოიტანე!“. მეორე დღეს ეგრე თერთმეტ საათსედა, სომეხი ავროებს კარკს და უვარკის ფარხას, უფრო მეტად უვარკის, და მიდის ინგილოს სახლში ცხენით. სომეხი განებე დაიგვიანებს, რომ სწორედ სადილის დროს მივიდეს ინგილოს სახლში, რადგანაც კარგად იცის ინგილოების მამა-პაპების ჩვეულება, რომ თავის დღეში უსადილოთ არ გაისტუმრებენ. ვინც ცოტათი შემძლება ამა დღეს უთუოდ ანუ ცხვარი უნდა დაჭკლას, ანუ იმის მაგიერად, რამდენიმე ქათამი გაავროს; უნდა ახლად გამომცხვარი შოთებიც მზად ჭქონდეს; ახალი ქვეკრიც უთუოდ უნდა აინადოს. მივა სომეხი თუ არა, გამარჯვებით მოიგითხავს სახლის პატრონს, მთელის სახლობით; ჩამოიღებს ფარხას, დაჯდება და თან ბოდიშს ითხოვს დაგვიანებისთვის, მოიმიზეზებს რასმეს, ამასთან ეტყვის: „გიდი, რომ პური უნდა მაჭამოთ!“. ანდაზასაც უედ მიაყოლებს—„ერთის დღის სავალი თუნდა ზურგითა, თუნდა მუცლითა!“, სახლის პატრონიც მაშინვე სინარულით მოუჯდება გვერდს და შეეჭკვიანს, როგორც მოგესსენებათ. სომეხი ეტყვის: „ახლათ ახდილი ქვეკრის ღვინო კარგი გამოდგა, ახა ყონადო ერთი კარგად დავლიოთ, ეს ღვინო კაცი ფასათაც გავა“, ხანდისხან სახლის პატრონის ცოლსაც მიავწდის ჩაქქასა, ერთი შენც დაილოცო როგორი

*) წვიმის შემდეგ, შესაძლებელია დღეს თოვლი მოვიდეს, მაგრამ ისევე ძალიან იშვიათია.

ზე, ქათამზე, ზროხაზე, ზურზე, ლომზე, შეშაზე და
 ან დაჯერებთ, ბოსტნეულზედაც. ამ ნაირად, უმთა
 ვითარების გამო, ჩვენი ხელნი (რასაკვირველია, ისინი
 რომელნიც ცხოვრებაში უბედურები არიან) ოსტა-
 ტურად საქმეს ისე აწეობს, რომ, ნებით თუ უნებურად,
 გუჭას ბრძნობისა მებრ, რაც უნდა ძვირად თუნდ ერთი
 ათადაც იყოს სავაჭრო, უნდა იყიდო, თუ კი სულ
 ღმერთი არ გაჭსწერს და ამ „შეთქმულს“ დროს ვანიმე
 შემოიტანს რამე გასასყიდლად. ჩვენებურთ სოფელეთ,
 როგორც გაავსნივეთ, ერთი შესამხნევი ხასიათი
 აქვს. ეს გასლავსთ „...“ სინაზზე, და, ამისგან,
 თვის წვრილმანის მოგების ანგარიშისათვის ამხანაგ მებო-
 ბელთ გაჭურვება. როგორც ზეგით ვსთქვი, ისინი ერთ-
 მანეთს დაჭვირდებიან, ერთმანეთთან უერთად შირს
 უქვთქვამენ სოფელ და ურთიერთ შირის ამბობენ: „ბოლო,
 თუ ჩვენ შირს მტაცებელ დავიკავებთ, — ქუთაისელნი ვაჭარნი
 ისე ვერ იფარფარებენ. რასაც ჩვენ იმათგან ვიღუფლობთ
 ის მანც და მანც ჩვენთვის მიუცილებელი საჭიროე-
 ბა არ არის; ჩვენ შეგვიძლიან ჩვენს ხელში გაკეთებუ-
 ლის ხამით, დარჩაით და შალით იოლად წავიდეთ, და
 იმათის „ამერიკის“ და ჭრელ ჩითების უწინააღმდეგე
 ღმერთი. ისინი კი უზურ-ღვინოდ და უსურსათოდ
 ვერ გაჭსდებენ, მოდი ამ ზურ-ღვინო — ზურსათს
 ჩვენ დიდი ფასი დავადოთ, და ამ ნაირად მავი-
 რი ვუყოთ იმ ჩვენისთანა ვაჭრების სისხლის მწუწნელთ
 ვაჭართა... ა, მაშინ დავინახავთ, ვინ უფრო წავებს!
 ივინი უსურსათოდ ვერ გასდებენ, და ჩვენ კი ადვილად
 შეგვიძლიან უღამალ „ამერიკოდ“ და უხითოდ ვავს-
 ღმერთ...“ „გბილი გბილისა წილ და თვალთ თვალისა
 წილ“, ამბობენ! იმულებულ იქმენ მოსეს სჯულს შე-
 უდგენ. მაგრამ, ზოგნი მათგანნი, რომელნიც უფრო
 გულაბსილნი და მტად გამომცვეთილნი არიან ცხოვრე-
 ბაში, რომელთაც სიტყვა უმადრად ღმობიოდ“ მიხნით
 და მტაცონებაზე სელი აუღიათ (რა ქქმან?! მათი ბრა-
 ლი არ არის...) ჭდალტობენ ამხანაგ-მებობელთ. გა-
 მოიხარებისა შუადამობით ქლავში; წამოიღებენ სავა-
 ჭროს და „უღთქმულის“ შირობების შესრულების შედე-
 გით მარტო საკუთრად ქსარებულბენ. რას იქმ? თუ
 ბიჭი ხარ, იმერულ უმადრად“ შეშაში ორ მანეთს ნუ
 მისცემ, ქათამში, როგორც „ჭარბინიც“ უნდა იყოს, მა-
 ნეთს, ჩაქვე ყველში ოთხ-ბახ-უზადთუნს!? და სხვანი....

ამას ის დავუმატოთ, რომ ქუთაისელნი მებალულები და,
 განსაკუთრებით, „ჭარბინი“ — ურები ორ-სამი ვერს-
 ტით გზაზე წინ დასვდებიან სოფელეთ ვლებით და სხვა
 და სხვა მანქანებით ატურებენ სოფელ. ზოგი ეუბნება:
 ბახარში რა მოგარბენინებს, შენ უბედურო, ჩემი რუ-
 ლის მადლმა ეე, იქ ჭირი არის; აქ მომივიდე, რაც რა
 გაქვს; მეტს ფასს ანც იქ მოგცემენ, და შინ წადი,
 უქიტიანოვო“....

ჩვენ ქუთაისელ დაბალთ („ხელკონურად“ დამაბლუ-
 ბულთ) მოსამსახურეთ სულ ბოლო მოგველო! რა ვქნათ,
 არ ვიცით! გვეძლევა ოცნა-ოცნა ათი მანეთი თვიური
 ჯამაგირი, და საზრდოისათვის კი, სიძვირის გამო,
 სამოცი მანეთი გვჭარბდება. გინდა თუ არ უნდა ვალებ-
 ში ჩავცვივდეთ. ჩვენ „მამული“ ვინ „მოგვაბედა“? რა
 ჩვენი საქმე!? მამული ზოგთ „ბედით ამოჩხუვლ“ შირთ
 უნდა ჭქონდესთ. თუნდ კიდევაც რომ გვეჭინდეს სუთი-
 ექვსი ქვევა მიწა, რა განძია? ჩვენ ისე ადუწურდვივართ
 ესლანდელ სასწავლებელთ და საზოგადოებას, რომ „მო-
 ძაკვდინებულ“ ცოდვად მიგვანხია სელით, მარჯვენით მუ-
 შაბა, და კიდევაც რომ არ მიგანხდეს რას იქმ?! ათი წელი
 სასწავლებელში დავიყვია და ცხოვრებაში გამოსაყენის
 ანაინც არ უსწავლებიათ. თუ დაჩხნა გინდა, ან უნდა
 იყო «მცბიერი» და «მეუხანათელი», რომ ჭადი სჭამო...
 გლეხები მატურეთ; ქუჩებზე «ზაკონების» ძალით უნდა
 ელამარკო, და ან «ვეითომ» მტაცონურის სამწერლურის
 შრომით უნდა იცხოვრო... მაგრამ, რა ნაირად იცხოვ-
 რებ? ჯამაგირი არ გეოფნის; უფროსები თვითონ კი
 ვამოფლენი არიან თავისის სვისა, რადგანაც თვითონ
 მამლარნი არიან, შენს მდგომარეობაზე უფრადლებას არ
 აქვთ... რა გეშელებს? ან უნდა გეჭინდეს შემწე
 ვინმე, ან უნდა გეჭინდეს «მეტენტი» და ან ჩვენსა
 სამზღვარ გარეთ უნდა დავუფოს რადენიმე წელი, სა-
 ცა უნდა იყოს, თუნდ ცაჰ ჭაქრ ქვემაც, თუნდ იქურდს
 უკახანებშიც... სხვერ ისეთ «ადვილს» ვინ გაღირ-
 სებს, რომ შრომის ფასი საჭმელად გეუფოს?! ეჭ ტუთი-
 ლად მომავლანდება სოფელ ერთის ჩემის მართლად გარცის
 მსწავლებელის სიტყვა: «ადვილი უნდა ექმდეს გაც
 და არა ვაცი ადგილს...» ეს თურმე სულ ფუჭი უა-
 თილა, სულ მარტო თეორიაა, პრაქტიკით ხორც შეუსხმე-
 ლი ყოფილა! იმ ნეტარ დროს, როცა სასკალიო ვე-
 ლაფერი ვარდის ფრად მესატებო და თვალთ წინ, დაიწყებდა

ციის უფროსები ამას შერებოდნენ, რომ სანდის-
სან მანტ დუკრადლანდენ «კვინიან ტონტოლებს» სოფ-
ლებს გზახედ დახდობას, და ამით მათ ვალბობას
წოდებოდნენ «აღვანს ახსმდენს» ხალხი. მაშინ ერთ-
ჯერ ორჯერ მანტ შეგვსვდებოდა პირდაპირ პატრონი-
საგან უიდას სურსათ საზრდობს, და ესაა, როცა უფრო
მომტოებული გაჭირვება არის, ეს «ერთჯერ ორჯერად»
მოგვეხსნა. ჩვენში ამას უფრადლებას არ აქვებენ;
განსჯულობით ცუდს აქურო გონების თვალი ვერ ჰხე-
დავს... უსინდისობა, ხასიათ-წამსდრობა, კაცთ-მოტყუე-
ბა, წუბოლაობა, წამდენიც დაგეტოოს, ჩადინე; არა-
გიშვს რა: ასე უნებულად იქნებოი, როგორც იუბო ტე-
რი. . . . და თუ რაიმე კარგი «შეგწამეს» (თუ არა ნამდვილ
კარგს რასმეს ვინ ჩხავს ჩვენში!), მაშინ გამოეთხროვე
შენს თავს, აივობე ბაჭვი და გაემეზავრე — სადაცა
მართლნი განისვენებენ. . . . მართლა რომ მე მომხდებო
წასვლა შიმშილას გამო «საცა მართლნი განისვენებენ»,
თუ მალე არ მივმართე ჩვენს ქალაქს თვით მმართვე-
ლობის მოთავეს, წევრთა და ხმოსანთა და მდურაწის
ცრემლით არ ესთხროვე დაუფრებელივ მოახდინონ გან-
კარგულება, რომ ზოგჯერ მიუტყუებულად საჭირო
საჭიერ სასმელად მანტ გადაწვეტილი ფასი ნამდვი-
ლად სრულდებოდავს, და, თუ შესაძლებელია, ქუთაისელ-
ნი ვაჭრნი დასჭირდნენ ასე სამოც-და-ათს მოგებას.
ეს არის ჩვენი უმოწინაღობის თხრობა. თუნდ სამოც-და-
ათი მოგებაც ძლიერ უღიერთობა-რამ არის, მაგრამ რა
გაწევობა? მიგვიერთებია! იმის ატახ-კი აღარ შეუძლიათ
ჩვენს უჭ ღარიბთ, რომ პირტყვის გირვანქა ხარცში
რც ოცი კობეკა აქლან. იმდენად მოუთმენელი უღ-
მერთობას, რომ არა თუ თვით-მმართველობის მქონე
ქალაქში, არამედ ისეთს ადგილსაც არ მოითმინება, ს. ცა
უფლად იგი დამოკიდებულია ერთის ვისმე ავანაგების და
მცარეებების მოვრეველად.

იმედი მაქვს, ჩვენის ქალაქის თვით-მმართველობა
მკაცრ უწრადლებას მიჰქცევს ამისთანა უსინდისოდ ცარ-
ცვას და უღიერთოდ ტყავის ძროხას; დონისძიებასც
ინმარს თვის გენერალის ტვირის შემწობით, რომ
წოდებოდნენ მანტ მტკსპობს ატეით მოვლანებები მსხუ
მინდობდნენ ჩვენ «საბრადო» ქალაქში. მანტ და მანტ
არც აქლანდ გენერალის ტვირის არის საჭირო ამ საქმი-
სათვის. ქალაქის თვით მმართველობა არის უფლებით

შემოსული თვის შინაურულ საქმეთა შესახებ, და ამ
უფლებების ძალით ისე გააწეოს საქმეს, იმედი მაქვს, რომ
არც მწკადი დასწავს და არც შემოეური, და მიგვაწვიებს
იმ დღემდის, როცა ორჯერ ნაკლებად მანტ კლირება,
ვიდრე ესაა, მიუტყუებულად საჭირო საჭიერ სასმელი.
ვიდე იმედი და იმედი! რომ არ მოხდებო!

მეორედ შესდობამდის!

ბედკრულადი.

ქ. ქუთაისი.
აპრილის 20-ს.

საზოლიტიკო მიმოხილვა

ინგლისი. საზოლიტიკო მდგომარეობა ერთი და
იგივეა, — არც მშვიდობიანობა, არც ომი. მართალია მტე-
რი მტერს შეურიგდა, ხელი ხელს გაუყარეს ერთი-ერთ-
მანეთს, მართალია შერიგების პირობები საქვეყნოდ არიან
გამოცხადებულნი, მაგრამ სომარნი ხასიათი და იგერი
არამტე თუ ჯერ არ წასვლია ცხოვრებას, არამედ მის
მოწეობილობაში იმისთანა არაიერი არ მომხდარა, რომ
მშვიდობიანობა ეტყობოდეს. ჯერ ოსმალეთი ებლანდე-
ბოდა კაცს, ახლა მის მაგივრად ინგლისი არ აძლევს
არავის მოსვენებას. მართალია უწინაც არავის არ დავიწ-
ყებია ინგლისის სახელი, რომელიცა ჩრდილსავით დას-
დევდა ოსმალის მთელის ომიანობის განმჯგობში და,
როდესც ოსმალის მოსვდებოდა ხალხე ტყვია, გამარ-
ჯვებულნი თითქო ამობდნენ გულში — აი, დაუდგება თვა-
ლი ინგლისსა. მართალია, მეთქი, კაცს გული უწინაც
ჰქონდა გამწარებული ინგლისისაგან, როგორც ესაა,
მაგრამ შესანიშნავი განსხვავებაც არის: უწინ კაცა ცო-
ტად თუ ბერად, გულ-დაჯერებული იყო, რომ ინგლი-
სი ოსმალეთის დაცვას ზრუნავს და ამიტომ უოკელი
ტყვია ოსმალის თავსედ დაცემული იყო იმავე დროს
ისარნი ინგლისის გულსადმი მიმართული. თავსაც ამით
ინუგებებდა. მაგრამ იმავე კაცს გული ერთი ათად უნდა
გაუმწარდეს ესაა, როდესაც გამოჩნდა, რომ ინგლისს
იგიქში არცა ჰქონია და არცა აქვს ოსმალეთის დაცვა.
ახლა რად: თი ანუგებოს კაცმა თავისი თავი?.. ინგლისს
დიდი ხანია ხელი აუღია ოსმალეთს. თუ უწინ ახალი-
სებდა ოსმალის ბრძოლისთვის, — მხოლოდ იმისთვის, რომ
დაესუსტებინა მეტადრე უსეთი, რომლის გამარჯვებანიც

რისთვის უჭერ იყო; უჭერ იყო აგრეთვე ისიც, რომ გამარჯვებულა გამარჯვებულა რუსეთი თუ დამარცხებული მანც და მანც უფრო სუსტი შექმნებოდა ვიდრე ბძმლის წინ იყო. და რადესაც დასუსტებო, თაქრობდა ინგლისი, მაშინ იმ გვარ დაბრკოლებას დაგხვედრებო, რომ რუსეთი იძულებული იქნება დამითმოს. ინგლისს რსმალეთის დაცვა გი არ უნდა; მას არ უნდა მსოფლიო რუსეთის გნმლაერება ბაღვანის ნახევარ-გუნძელის ახლას მოწოდებლობასკედ უმთავრესა გავლენა რუსეთს ეხერას; მას არ უნდა რუსეთის განმლაერება მარმარლო და შუა ზღვაში. ამის გამომინგლისის მთავრობა ყოველ დონისძიებას ხმარობს, რომ თქნა გამოდოს რუსეთს და თავისებურად გადაგთებანოს შერიგების პირობები. ამისათვის არაფრის არ ზოგავს ინგლისი. ინგლისის პოლიტიკა მით უფრო სპიშია რუსეთისათვის, რომ მას ცოტად თუ ბეკვად კთანხება თითქმის მთელი ევროპა, შესახებ რუსეთის განმლაერების ბაღვანის ნახევარ გუნძელსკედ.

— ინგლისის გარეშე საქმეთა მინისტრის ლორდს დერბის თავისი თანამდებობა დაუთმია. მის მატკრად როგორც ისმის, მარკიზ სალასბერი დაუნიშნავთ, რომელიც ინგლისის წარმომადგენელი იყო სტამბოლის კონფერენციის წინაშე. ამის შესახებ ნემენცური გაზეთი „National Zeitung“ შემდეგს იწერება: „მაღიან შესანიშნავი ამავი მოგვივიდა ლონდონიდან—ლორდი დერბი სამსახურიდან გამოსულა. რადესაც რი თვის წინ ინგლისის ფლოტს პირველად მიუვიდა ბმანება დარდანელის სრუტეში შესვლისა, ლორდმა დერბიმ სამსახურიდან გამოსულა დააპირა და თავისი სურვილი მარტო იმიტომ არ ასრულა, რომ იგი ბმანება უკან დაბრუნებულ იქმნა. თუ ეხლა ლორდი დერბი სამსახურიდან გამოდის იმ პოლიტიკის გამო, რომელსაც მინდევს მთავრობა, მამ ტკავს მძიე და შესანიშნავი განზრახვა უნდა ქმნდეს ამ პოლიტიკას. დერბი იმიტომ გამოდის სამსახურიდან, რომ რუსეთში გამომავიეს სალაშკრად. ამ განკარგულებას (რუსეთის გამომავიეს) ინგლისში უფრო მძიე საომარი მინიშნულობა აქვს, ვიდრე სხვა ქვეყნაში, რადესაც სამსახრად მოწოდებლობა ინგლისში უფრო დასართულია ვიდრე სხვაგან. გუშინ ლორდმა ბიკონსფილდმა გამომაცხადა რომ ჩემის აზრით კონგრესი ვერ მოხერხდება იმიტომ რომ დაუმატოთ ლორდის დერბის სამსახ-

სურიდან გამოსულა, აგრეთვე დიდი მზადება იმისათვის და აგრეთვე რუსეთის გამომავიეს ცხადად დავრწმუნდებით, რომ ინგლისი იმანანასს ახარობს. ლორდის დერბის გამოსვლას სამსახურიდან პირიშინაც იმგვარივე მთავრულიება მოუხდენას. ლონდონის დეპუტებს მაღიან შეუშინებოთ პარაჟის ბირჟა.

რუსეთი ეს თავის მხრით ცდლობს რსმალეთი დაიყოლიოს და ზეგი შეუკრას ინგლისის წინააღმდეგობისათვის. რსმალეთი ესლას რწ წელაშუას—ან თავის რებით უნდა მიუდგეს რუსეთს, ან არა, მაღას იხმარს რუსეთი.“

— გაზეთს „Северный Вестник“-ის ლონდონელი კორესპონდენტის სატყვით ინგლისელები ამ გვარად უუერებენ შერიგების პირობებს: „ბევრი ხველუკვანება აქვს ამ პირობებსაო. სერბიას და ჩერნოგობიას საგმარ გოფრადიული დამოუკიდებლობა არ ეძლევათ, პირიქით ბოღვანის გი მაღიან დიდი სიფართოვე მისცემიანო. ეს გარემოება მით უფრო ცუდიაო, რომ ბოღვანის თვით საქმით რუსეთის ხელქვეით არისო და დიდხანსაც იქნებაო. გარდა ამისა, შერიგების ძლით ბოღვანის ბევრი იმისთანა ადგილი მოჭეოლიანო, სადაც მომეტებულად ბერძნები სცხოვრობენო. რსმალეთის შეძლების დაკვლად რუსეთს მეტად ბევრი ფული დაუღვიან მასსკედ. მართლია ამ ფულიდან რსმალეთი ზოგს მიწით გადინდისო; მაგრამ დანახვისსაც ვერას დროს ვერ გადინდისო, და ამ გვარად რსმალეთი გახდება რუსეთის მოხარკედაო, ან არა და რამდენიმე წლის შემდეგ იძულებული შეიქმნებაო ვიდრე სხვა რომელიმე რსმალელებო დაუთმოსო რუსეთს. დობრუვის გაცვლა შესახებ ბიაზე არავის არ მოსწონს.

„ასე უუერებენ ინგლისელები შერიგების პირობებს. მაგრამ ყველას იმედი აქვს, რომ კონგრესი ბევრად შესწორდება. მართლიაო, ამბობენ ინგლისელები, შერიგების პირობები ფთხილად კრიდებან რსსაც გი ჩვენი სარგებლობა ერთვისო, მაგრამ შემდეგში ჩვენ სარგებლობასაც თქნი მოვლებაო—რუსეთის უბინატესობით ბაღვანის ნახევარ-გუნძელსკედ. საბერძნეთის შესახებ გი— რადა თქმა უნდა ყველასა სწეინს, რომ ბერძნები სელცარცილნი დაჩხენ.“

— ნეიტური გაზეთი National Zeitung ამბობს: „ინგლისის აზრით ევროპა თავის დიჩსეას დამიდრობს

თუ შერიგების პირობებს პირდაპირ მოაწერს ხელს. ეს პირობები წარდგენილ უნდა იქნეს კონგრესის წინაშე. რაც უნდა შეიცვალოს შერიგების ოქმი, მანერ და მანერ სამსაღმთის მაგივრად ბალანის ნახევარ-გუნდულის მეფობა-ბელი იქმნება რუსეთი, თუ ამ ნახევარ-გუნდულის მცხოვრებნი არ იყბულებენ მთელის ვეროპის სამთავრო უფლებას. აი ეს არის დედა აზრი ანგლისის მოთხოვნილებებისა. ინგლისელებს ჭკონიათ რომ, თუ რუსეთი უარს ეტყვის, ძალიან გაუჭირდება რუსეთს საქმე ბოლგარიაში, რადგანაც სმელოთიდაც ექმნება შიში და ზღვიდაც. მაგრამ, როგორცა სჩანს, ავსტრიის მოთხოვრებას ვერაფერად მოსწონს ამ გვარში შორს მხედველობა და უფრო რჩეობს რუსეთისაკენ მიდგომას, თუ ამ სახელმწიფომ ადვილად მისაღები წინადადება წარუდგინა ავსტრიას. ამ გაზეთის აზრით ღენერალი იგნატიევიც ამ განზრახვით მისულა კენაში.

ამსტრი-პრესრი. გაზეთს „Temps“-ს სწერენ ვინიდა: „ამბობენ, რომ ღენერალ იგნატიევიც სამ გვარში საქმე აქვს მინდობილი: 1) კონგრესის მაგივრად სხვა სახისი უნდა წარუდგინოს საქმის გარდასწავლად; 2) უნდა ეცადოს სრულიად გასშოროს ინგლისი და ავსტრია ერთი ვრთმანეთს; 3) უნდა ეცადოს დააკაყოფილოს ავსტრი-გენერლის სარგებლობა სან-სტეფანოს შერიგების პირობებით. ანდრაშის უთქვამს თურმე ელლიოტი-სათვის (ინგლისის ელჩი ავსტრიის წინაშე), რომ თუ ვინიცობას რუსეთისა და ინგლისის შორის ომიანობა ატყდება, ავსტრია არ გაერევა საქმეშიაო.

„National Zeitung“-ის ვენელი კორესპონდენტი იწერება: „იგნატიევის მოსვლის შესახებ მსუწებენ, რომ ანდრაშის უნდა მოუჭრას ბოლგარიას არსებულაგის ნაპირო. ამ უმად, როგორცა სჩანს, ავსტრიის პოლიტიკა იმ გვარად არის გამართული, რომ არ დაუშალოს რუსეთის მოღვაწეობას ინგლისის შესახებ. აქ ამბობენ, რომ ომიანობა ატყდა რუსეთისა და ინგლისის შორის, ინგლისელები სტამბოლს დაიჭერენ, აბდულ-ჰამიდს ტახტიდამ გადმოსვამენ და მის მაგივრად ხონთქრად მის ძმის მურადს დასვამენ. რუსეთი რასაკვირველია აბდულ-ჰამიდის მხარეს იტყოს.“

ამავე გაზეთს სწერენ ვინიდა, რომ საეკლ-არი-სო თუ იგნატიევის მოსვლას ნაყოფი ექმნება რამეო.

ავსტრიის მწერლობა ბევრს დაჰმარგობს თუ რა პოლიტიკას უნდა დაადგოს ამ უმად ავსტრია. გენერალ-ელი ინგლისის აქლენ მხარს. ავსტრიის გაზეთთა შორის ზოგი ქადაგობს ბოსნიის დაჭერას, ზოგი კი ლოდინს რჩეობს. მაგალითებრ, ერთი გაზეთი „Press“-ს ამბობს: „ავსტრი-გენერლის ამ უმად ერთი საქმე აქვს: შერიგების პირობათა შორის ავსტრია უნდა უყუარდოს ყველაფერი, რაც კი მის სარგებლობას ენებას უქადის, ან მის პოლიტიკას თავისუფლობას მოუკვეთს; ან სელ-მელოდ შოთის ჩამოადგებს რუსეთისა და სამსაღმთის შორის. ჩვენ მეზობელ ქვეყნებში ცვლილების მოხდენისათვის რუს-სამსაღმთის უდამხედველობის ქვეშ, ვინ მოგაკვითხავს რჩევას. თვით საზღვრების დადგენისათვისაც კი არ მოგაკვითხვენ თანაშემწეობას, რომელიც (საზღვრები) ესლაც დადგენილი არიან უზგინად და ჩვენის ნებაყოფლობის წინააღმდეგ. საჭიროა სემედგოთაც დაიცვათ სრული თავისუფლება ყოველ შემთხვევაში. თთსილად ვითო და გუდამგრა მივეკებოთ მომავალს, რომელიც სელმელოდ გაკვიცოცხლებს აღმოსავლეთის საქმეს.“ ეიდუ ბევრს რსმეს ამბობენ გაზეთები, მაგრამ საქმე ის არის, რომ ნამდვილი და გარდაუვალი ჯერ არა ის მის რა.

ს ა მ ა რ თ ე ლ ო

IV

სპარსეთის გავლენა ძველად საქართველოზე.

სპარსეთის გავლენას ძველად საქართველოზე ამ გვარად წარმოგვიდგენს ქართლის ცხოვრება. „... განძლიერდეს სპარსნი, ნათესავნი ნებროთისნი და გამომინდა ნათესავთა შორის ნებროთისთა გაცი ერთი გმირი, აფრიდონ, რომელმან შეგრა ჯაჭვითა ბევრასთ, გველთა უფალი და დაბა მთასა ზედა, რომელ არს გაცთ შუკალი.“ ესე ვითარი წყრილ არს ცხოვრებასა სპარსთას. ამან წარმოგვსავნა ქართლსა ერის-თავი თვისი, სპითა დიდითა, რომელსა ერქვა არდამ, შვილი ნებროთის ნათესავთა... ამან არდამ ერის-თავმან აღაშენა ქალქი ზღვის-კარს და უწოდა სასელი დარუბანდი, რომელი ითარგმნების „დახმა კარი,“ და მანვე მოზღუდა მცხეთა ქალქი ქვით-გირით. და აქამოდე არ იყო ქართლსა ში-

ნა საქმე ქვით-ვირისა. ამის გამო დაისწავლეს ქვით-ვი-
რა. . და ერისთავობდა მრავალთა წელთა. სოლო რდეს
განუყო აფრიდონ ყოველი ქვეყანა სამთა მეთა მისთა,
მამინ რომელსაცა მეს მისცა სსხლად სპარსეთი, მასვე
სვდა წილად ქართლი, რომელსა სსხლად ერქვა იარქად.
სოლო შემდგომად ანდამ ერისთავისა გარდაიცვალეს
ერისთავნი; მიუვიდგან უცხო იქნეს ძენი აფრიდონის-
ნი, რამეთუ იწიეს ბრძოლად ურთიერთაწს და მოკლეს
ერთა მათა იარქად მამათა. მამინ პოვეს ყამი მარ-
ჯვე ქართლისანთა... ბერძენთას¹. სოლო გერის წყლის
ქვემოთ დაწნათ ბერძენთა. რამეთუ მკვიდრთა მის ად-
გილისათა ეზრახნეს ოვსთა, გარდმოიყვანეს ოსნი და
ჭბოებს ერის-თავი სპარსი ველსა გარე და ვინობად და
მოკლეს იგი და განათავისუფლეს ქართველნი. სოლო
რანი და ჭკეთი დარჩა სპარსთა. და შემდგომად ამისა
მრავალთა წელიწადთა, კვლად განდოიქრეს სპარსნი
და განდიდნა მუ სპარსთა, რომელსა ერქვა ქვეპარს. იყო
გარე ვინმე მას ყამის ლეკეთს მგრძნობელი, ნათესავი
ზანისიზსი და მან გრძნობითა თვისითა დაბრმე ქვე-
პარს მეფე და სპარსი, და გერ შევიდა ლეკეთს: უკ-
ლოქრ და მშინდა განუჩადდა თვალები. ამან ქვე-
პარს მეფემ კვლად მოხარგნე ჭყუნა ქართველნი და წარ-
ვიდა....

რდა შემდგომად ამისა რადენთამე წელიწადთა უცა-
ლო იქმნა ქვეპარს მეფე სპარსთა, რამეთუ იყო ბრძო-
ლად თურქთა. პოვეს ყამი მარჯვე სომეხთა და ქართველ-
თა და განუდეს სპარსთა და განამარცხეს ცისენი და ქა-
ლანი მათნი, და შეიერთნეს ყოველნი ნათესავნი თარ-
გამოსთანნი. შემდგომად ამისა რადენმე წელიწადთა
გამოგზავნა ქვეპარს სპარსთა მეფემან, მუ მისი, რა-
მელსა ერქვა ფარშორატ, სპითა დიდითა, სომეხთა და
ქართველთა და ყოველთა თარგამოსიანთა ზედა. სოლო
შეგრბეს ესე ყოველნი თარგამოსიანნი, მიეგებნეს და
იწივნეს ანდაზადგანს, სძლეს და იორტეს ფარშორატ და

¹ აქ ქართლის-ცხოვრების დღეებში აკლია რამდენიმე წარ-
სა, რომელიც აზიოგობა მსოლოდ რუმიანციოვის მუსეუმის
დღეანბი: რდა შეეწიეს ბერძენიზა და მოკლეს ერისთავი სპარ-
სთა და ყოველი მხედრობა მათი გარდაწვევტეს, და განთავი-
სუფლად სპარსთაგან საქართველო, და აქვანათ მმართველად მ-
მასალისი თვისნი, და იყოფოდეს შეერთებით ყოველსა გან-
ზრახვასა და საქმესა შინა.“ (ქართლ.-ცხოვრ. I, 24, მე-
ნიშენი)

მოსპეს სპარსი. შემდგომად ამისა მტრედთა წელი-
წადთა კვლად მოგზავნა ამანვე ქვეპარს მის-წული მისი,
მუ შიომ-ბედნიერისა, რომელი მოიგლა თურქეთს, ვი-
თარცა წერილ არს წიგნთა სპარსთა ცხოვრებისასა, არა
ყოველი მართალი, არამედ უმრავლესი ტყუილი. წარ-
მართა ესე მუ შიომისა, სსხლეთ ქაინოსრე, ვერა წი-
ნაღუდგეს მას სომეხნი და ქართველნი, რამეთუ დიდი
იყო ძალი მისი. მოკლო ყოველი სომხითი და ქართლი,
და დაუტყენა ერისთავნი და აღაშენა ანდაზადგანს სსხ-
ლი სლოცავი სჯულისა მათისა და წარვიდა¹.

ამ ცხოვრების წყაროდ ქართლის-ცხოვრების ჭქონია,
როგორც თვით ის იტყვის, სპარსეთის ისტორია. ეს ის
წყარო უნდა იყოს, რომლიდანაც მე-XI საუკ. ქრისტეს
შემდეგ სპარსეთის პოეტს ფერდუსის შეუდგენია ვერო-
პიეტო მეტრიკთაგან კარგად ცნობილი ისტორია სპარ-
სის მეფეებისაანუ შან-ნამე². შან-ნამე და ქართლის
ცხოვრება თითქმის თანხმად გვიამბობენ ძველს სპარ-
სულს გარდამოცემს. ეს გარდამოცემა არის, ზენის აზ-
რით, დამალკალმის სპარსეთის ისტორიაში გარკვეული
წიგნი დაბისტანი. დაბისტანს თავის მხრით ხელთ-მძღვა-
ნელად ჭქონია ძველი ფეხლეუერი მანუსკრიპტი და მე-
პირ-სიტყვიერნი გარდამოცემანი, რომელნიც დაბისტან-
ის ავტორისთვის, მრავალ—ფანისთვის უამბნათ
ზოგჯერ რა წინა-სარწმუნოების აღმსარებულთ. დაბის-
ტანი სპარსეთის ისტორიას უკავშირებს ინდოეთის ის-
ტორიას³. აქ სპარსეთის გარდასტყულობაში დიხს-მე-
სანიზავია როგორც ზნეობა და ყოფა-ცხოვრება სპარ-
სეთისა, აგრეთვე იმისი სარწმუნოებრივი წეს-დებულება
ზოგჯერ წინად, რომელიც ერთი და იგივე თურქე
იყო სპარსეთში და ინდოეთში: როგორც იქ, აგრე-
თვე აქ სორცის ხმარება სსხლად აგრძელები ყოფი-
ლად⁴. ზოგჯერ ცხოვრება მე-XXV—XXVI საუკ.
ქრისტეს წინ. იმისგან შემდგომი აღსარება იყო ცენ-

1) ქართლ.-ცხ. I, 23—25.
2) გარწმუნებენ, ვითომც შან-ნამე იყოს ქართული როს-
ტომიანი (ქართლ.-ცხ. 1854, ნაწ. II, გვ. XIV). თუ
ეს ასეა, კარგი იქნებოდა, რომ ის დაბეჭდოს.
3) Histoire de la Perse par Malcolm, 1821,
I, 267—269. იხილეთ აგრეთვე Voyage de Chardin
en Perse, edition par Langlès, Paris, 1811, IV,
256; x, 152 et suiv.
4) Hist. de la Perse, I, 273, 282—283.

სლის თაყვანის-ცემა. ¹ საფუძვლად ამა დღისათვის სომხეთის ტერიტორიაზე დასდგა იმ მხარეში, რომელიც შეიქმნა დაერქვა ადრეობიდან. (ფაქტუაზის ენაზე azerbaijan ზნიშნავს ცეცხლის სახლს). აქ იყო განთქმული ცეცხლის თაყვანის-საცემი ტომი, რომელიც სახელ-წოდებულა ადრეობიდან. აქედან იმან ის მთელს სპარსეთში გაავრცელა. ² აქედანვე წდილობდნენ შემდეგ იმის გავრცელებას თვით სომხეთში და საქართველოში.— დაბისტანის ახლანდელის გარემოების წინა-მხრედ ზნადის მღ ახლს, გვიანტელების ბელს, ანდოელების ბლისს, რომელიც თავის სახლობით პირველის ციფლის ახლს-რუფს გადასრქნია და იმის მხავალ-რინესს შთამომავლობას ადგილ სადგომად მღვიმეები და კლდეები ქქონია. ³ ბევრით ადრე ქრისტეს შობამდე, სპარსეთის მეფეს ჯემშიდს, ფეშ-დადინის დინასტიიდან, პირველად დაუფიას სპარსეთის მცხოვრებნი ოთხ წოდებად: პირველია კეთილ-მოწყობენი და საწმინდოების მიმყოფნი, რომელთაც ვაჟად სდებიათ სჯულის მცნება ერისადმი; მეორეა მწიკლნი: ესენი თურმე შეადგენდნენ სახელმწიფო ოქმებს და სახელმწიფო ანგარიშს; მესამეა მხედრობა, მეოთხე-ვაჭრები და მუშა-სახლი. ⁴ ეს წესი ჯემშიდს გამოუტანია ანდოეთიდან. ⁵ ქართლის-ცხოვრებაში მოხსენებული აფრიდონ გმირი, რომელსაც გვევლით უფალი ბევრასთუ ჯაჭვით შეუკრავს და მთაზე დაუბამს, სპარსეთის გარდამოცემით, ყოფილა ჯემშიდის შვილი აფრიდონ, ხალხ გვევლით უფალი ყოფილა ზოჭაქი, სახელ-წოდებული აგრეთვე აჭაჭაქად, ესე იგი დრავონად ⁶, ხვეწებურად ვთქვათ გველასაზად. იმ მთას, სადაც ის შემჭვალული თურმე იყო, სახელ-სდებენ იაღბუზად, თეჭრანის მახლობლად მდებარე მთის ზურგს. ⁷ ხვეწი იარკედი არის იარკვი, ძე აფრიდონისა. ⁸ ქვეპას ლეკეთში მგრძობილსაგან დაბრძვებული არის ქაი-გარსი ანუ ქიასკარი, რომელიც ცხოვრობდა მე-VIII საუკ.

ქრისტეს მოსვლამდე. ქიასკარი გაელაშქრა მასენდარანის დასამონაკებლად, მაგრამ სუფიდ-დეგმა, მასენდარანის მეფის მოწვევით, ის დაბრძვა და ციხეში დაატუსადა. ¹ —სპარსეთის ისტორიის პირველ-დაწყებაში დევებს დიდი მნიშვნელობა აქვთ. ანდოეთის ბრძანებები იმათ აღიარებენ დმერთებად, სპარსები—უკეთურ სულებად. ისინი ცხოვრობდნენ კლდეებში და მთებში ², სახელდობრ კათის მთაში, რომელიც დედა მიწის შუა-ადგილს შეადგენდა და საიდანაც ქვეყნას მოახსრებდნენ ³.

სპარსეთის გაგენას ქართველების ხასიათზე და ყოფა-ცხოვრებაზედაც უმოქმედნია. მომეტებული ნაწილი სახელებისა, რომელთაც დაბისტანში და შაჰ-ნამეში აქვთ ისტორიული მნიშვნელობა, ესე იგი, რასტომ, მანუხარ, ქაიხოსრო, ზურანა, ბრამ და სხ. თვით საქართველოს ძველადვე მითვისებული აქვს და აქამდე იხმარება. უწარხინებულთ პირთ შეილება ადრე უცხო ოჯახებში ხვეულებად ყოფილა სპარსეთში. ⁴ ეს ხვეულებს მიუღიათ სომხეთშიაც და საქართველოშიაც ⁵. ქართული წოდებანი, როგორც იმათ სტრახონი აკვიწავს, ჯემშიდის გასტუმრებ მოგვაგონებენ. სპარსეთი, რომელიც თანაზ მეთის დრომად მერვე ერისთავად ირიცხებოდა, იყო სპარსული სიპაჰ-ბედი, გამათარგმანებით ხვენ ენაზე მხედართ-წინამძღოელი ⁶. ერთგარი სისხლის სამართალი, რომელსაც ძველად სპარსეთში ვაჟულობით და რომელიც თვით უმეტესეს ანდოეთის პოქმაში რამაიანაშის მოხსენებული და მითვისებული ელინთაგან და გერმანიელთაგან ⁷. ყოფილა ცეცხლით თავის გამართლება ⁸. ეს სამართალი ხვენ მიგვიტოვებია ისე, რომ ვახტანგ მეფეს თავის სჯულში ჩაუთავს. ეს არის უმღელდართ ანუ შანთით თავის გამართლება ⁹. ძველი საქართველოს საწმინდოებას სპარსულის ბეჭდით ყოფილა

¹ Lemorm II, 307.
² Hist. de la Perse, I 83 — 85.—Mém. sur l' Arm II, 192 n a.
³ Hist. de la Perse, I, 12—14.
⁴ Ibid., 24 - 25.
⁵ Ibid., 270
⁶ Mém sur. l' Arm II, 190. n. a. u b.
⁷ Hist. de la Perse, I, 35.
⁸ Mém. sur l' Apm. II, 190 n. c.

¹ Ibid. p 191 n. A.—Hist. de la Perse, I, 48—50.
² Ист. Арм Монс. Xop, 256, 322.
³ Hist. de la Perse, I, 115.
⁴ Ibid 55.
⁵ Ист. Арм. 294.—Hist. de la Géor, I, 48, 84, 290.
⁶ Mém sur l' Arm I, 298. n, l.
⁷ გერმანიელების ორდლია—Lenormant. II, 286—287.
⁸ Hist. de la Perse, I, 56.
⁹ ვახტანგის სჯული, § 37. Bax. 14—16.

დბუჭდილი: ქართლის-ცხოვრების და სამხეთის არმაზის
 არის სპარსების ორმუხდი, წარმომადგენელი მისის
 ანუ ცეცხლისა.“ ჩვენ გვეოღია სპარსულნი მოგონი,
 „მზის მსახურნი“, ჩვენის ხალხის წარმოდგენაში აქა-
 მომდე გავრცელებულია დევი, რომელიც ამ სხეულითვე
 იხსენიება. აქ მრავალ ზღაპარს საგნად აქვს ელვარე თვა-
 ლებიანი, მრავალ-თაგებიანი გველ: შაში, დაბისტანის ზო-
 ჭაქი ანუ დრაკონი, მთასე დაბმულია. ეს ზღაპარი ჩვენ
 მოგვგონებს სომხების ლეგენდას არტავაზზე, ქართვე-
 ლების თქმულებას ამირანზე. სპარსულს ზღაპრულს გარ-
 დამოცემაში არიან ანუ ამირანი იყო მცდლურა სული,
 წინააღმდეგი ორმუხდისა და მეფე დეკუბისა. ეს ლეგენ-
 და ჩვენში იგივეა ახლა, რაც სომხეთში ყოფილა მე-V
 საუკუნე მოსე ქორენელი ამბობს არტავაზზე: «მხურნი
 დედა-კანნი იტყვიან, ვითამც არტავაზი რკინის ჭაჭ-
 ვით შეკრული, შემსჭვალული იყოს კლდის ქვაბში, ვი-
 თამც ორი ძლიერი შეუსუსტებლად ჭარღნიდნენ ჭაჭვს
 და არტავაზი წდილობდას ქვაბიდან გამოვიდეს და ქვე-
 ყანას ბოლო მოეღოს, ვითამც მჭედლების კვერის დარ-
 ტებით ჭაჭვი ისევ ისევ მაგრდებოდას. ამისთვისაც თვით
 ჩვენ დროს—დაუმტებს ქორენელი—მრავალნი მჭედელ-
 ნი ამ ლეგენდის მისეღვით სცემენ კვერს სამჭედლოში,
 რომ არტავაზის ჭაჭვი შემეგრდეს 1.“ ეს ლეგენდა
 რსებსაცა: ქვეთ. რსების წარმოდგენით ერთი მძიმედ შე-
 ჭაჭვული ზეობილი შემჭვალულია იალბუზის კლდეში და
 იმის გულ-მუცელს სჭამს ავი ძე 2. როგორც სომხუ-
 რი ლეგენდა არტავაზზე და ქართველების ამირანზე, აგ-
 რეთვე რსების ზღაპარი წარმომავლია მკელს ელდი
 ნურს თქმულებას ზრამეტეოზზე, რომელიც ელდინის
 გამოსატყობათ ყოფილა მე იათეტისა და მამა დეკვა-
 ლიონ. სა და რომელიც იუზიტერს კავკასის ქედზე მიუ-
 ლურსმავს და აქ იმისთვის მიუჩინა ძეა იმის გულ-
 დვილას ამოსატყობად. ასე დაუსჯია იუზიტერს ზრამ-
 მეტეოსი ამისთვის, რომ იმას მისისთვის ხამეტუნის
 ზღაპრი ცეცხლი, რომელიც აღმინათთვის მიუცია.

1 Исторія Арм. 130.
 2 Дубровина, Исторія войны и владычества руссе-
 ных на Кавказѣ 1871 Спб., I 326—329 სუ-
 ნები ამირანს იცნობენ მონადირეთა, რომელიც გვეგობდა იუ-
 ლია გომოსული. (Зап. Кавк. отд. Русс Геогр. общ.
 Вн. VII, Путешествіе Раде, стр. 133).

სასამართლოს მართიანი.

საქმე ანდრეევსკის ქალის მოკვლისა. *)

(შედეგი)

მოწმებთა შორის ყველაზედ უწინააღმდეგეს შემოიყენეს
 კნ. ქეთევან ორბელიანისა, რომელიც მიუგო სასა-
 მართლოს შემდეგი: 22 მკითხვეს, სალამოს შვიდ საათ-
 ზედ ანდრეევსკის ცილი და ქალი ჩემსა იყვნენ და ჩაი-
 სს სვამდნენ. ბევრი ვთხოვე, მაგრამ არ დარჩნენ. მეორე
 დღეს დილით ადრე მოვიდა ჩემთან ვინა თუმანოვისა
 თავისის ქალით და გამომიცხადა, რომ ანდრეევსკის ქა-
 ლი ბანაობაში მტკვარში დამხვალა. ძალიან შეწყურდი
 და წაკელ მამანვე ანდრეევსკის ცილთან, რომელსაც სამ-
 დურჩავი უთხარ—როგორი დედა ხარ მეოქი, რომ ქალი
 სასანებლად გაუშვი მეოქი და ისიც იმ დროს. სალამო-
 ზედ შინ დავბრუნდი.

ზრგურთარის ვითვანზედ ქეთევან ორბელიანისამ
 შემდეგი უბახუსა: ანდრეევსკიანი რომ ტფილისში ჩამო-
 ვიდნენ სულ სამჯერ იყვნენ ჩემთანა — ორჯერ სადი-
 ლად იყვნენ და შესამედ იმ სალამოს ჩაიხედან. წინა
 შვიდი წლისა იქნებოდა, როდესაც უკანასკნელად ვა-
 სეა და მას აქეთ ვიდრე ტფილისში არ ჩამოვიდნენ, ანდ-
 რეევსკიანი არ მინახავს. აზარობდნენ ტფილისში ჩა-
 მოსვლას თუ არა, იმისი არა ვიცოდი რა, და რა-
 დესაც ჩამოვიდნენ აჩვითარი ლაზარკი არა გვეჩინა
 მაზედ თუ რად მოვიდნენ ტფილისს. მამულზედ არა
 გვიღაპარებინა რა. მამულის შემოსვალზედ ანდრე-
 ევსკიანი აჩვითარი ჩივლი არ გამოუცხადებიათ; არც
 შეგვამიხედდნენ გვეჩინა ლაზარკი. ანდრეევსკის ქალის
 ხსიათი ვარვად ვიცოდა, — იმისთანა ქალი ძველად მოი-
 შოვებოდა, ჭკვიანი. გონება გახსნილი, მტყინე ხსიათისა. —
 იმ სალამოს ანდრეევსკიანი ექვს საათზედ მოვიდნენ ჩემ-
 თანა და საათის შვიდზედ წავიდნენ. ანდრეევსკის ქა-
 ლი ძალიან მსახურლად იყო. არც სასლის უიდავზედ,
 არც მამულის დაყოფაზედ არა გვიღაპარებინა რა, რად-
 განაცხადის საქმეში ვარვად არ მიუვარსო. ანდრეევსკის
 ქალის ამბავი თუმანოვის ცილისაგან შევიტყუო. როცა
 მოვედო ანდრეევსკის ცილი ძალიან შეწყურებული დამ-
 ხვდა. ის ალაგი, საცა წინა ბანებულა, როგორც მას-
 სოვს, არ მინახავს. სამოცდაათის წლისა ვარა და რც

*) შემოკლებით ცემოღებული «გეგისილი».

«ანდრეევსკის ქალს ჩემის ქალისთვის უთხრინია, რომ საღამოს რვა საათზედ «კრუჟოვის» დობესთან მადლოთ და მეც მოვალა. ჩემ ქალს უთქვამს ათის ნახევარმდე „კრუჟოვი“ ვერ მოვასწრობთო. ათის ნახევარზედ რომ „კრუჟოვი“ მივუდით, ჩემი ქალები დობესთან მივიდნენ, ბევრი უძსკს ანდრეევსკის ქალს, მაგრამ ვერ გაგონეს.» მე თვითონ არ მინახავს, რომ აღკვეც მისუღიერ ანდრეევსკის ქალი დობესთან, მაგრამ, გამიგონია ვი, რომ ერთხელ მოსულა ჩხრტუასთან ერთად.» „დობესთან რომ მივედით არავითარი სმაურბობა არ გამიგონია.“ მეორე დღეს განთიადს „ანდრეევსკის ციხის თქვა, რომ თუშცა მე თვითონ არ მინახავსო, მაგრამ გამიგონიაო, ვითომ ნინო იმ დღეს დილით მტკვრის პირს ჩასულა და გარდა ამისა ნინო ჩემთან (ე. ი. ანდრეევსკის ციხისთან) ჰქითხავდაო უნდროსს ჩხრტუას თუ მტკვარი სად არის დრმა და სად არაო.“ „ანდრეევსკის ცილი დარწმუნებული იყოვო, რომ ნინო ბანაობდაო და წყალმა წაიღოვო.“ „იმ დამეს არაფერი არ შემომხვია იყო ჩხრტუა აღეგებული თუ არა; მაინც ფიქრშიც არ მომსვლია მკვლელობა, მით უფრო რომ შერვაშიძემ გამაცნო დავით ჩხრტუა ჰეტერბურღში, როგორც უკეთესი წყვილი მათის სასლობისა.“ „იმ დამეს ანდრეევსკიანთ. ეზოში ძალები არ მინახავს; მაგრამ, უგარჯავად, როგორც მისსკეს ერთი ძაღლი ვი შემსვდა.“ „მეორე დღეს უნდროსმა თუ უფროსმა ჩხრტუამ მითხრა, რომ ერთი ძაღლი გაცოფდაო და ამიტომ მოკვლესო, დანარჩენი ვი დამწვედივო, რომ ისინიც არ გაცოფდნენო.“ „რამდენიმე სნის შემდეგ ანდრეევსკის ცილი რდესილამ მწერდა, რომ ტყუილად ესარჩლები ჩხრტუასო, ჩემი ქალი იმ დღეს ვერ იხანავებდაო, რადგანაც იმისთანა მდგომარობაში იყოვო, რომ ბანება არ შეეძლო.“ „რთვილისილამ რომ მიდიოდა და რკინის გზაზედ ვაწილებდი, ანდრეევსკის ცილმა, რადგანაც ვერ თავის გუნებაზედ არ იყო მასული, მითხრა: „რა უფლებით ესარჩლებიო ჩხრტუას და შერვაშიძესო?“ ამაზედ ვუპასუხე, რომ მე ძაღლატანებით არავის არ ვესარჩლება მეთქი, მხოლოდ ფიქრში არ მომდის მეთქი, რომ ვისმეს მოკვლას ნინო.“ „ნინოს ავთომოფობაზედაც (ტიგში დგომარად) ანდრეევსკის ცილმა პირველად რკინის გზაზედ მითხრა.“ — „ანდრეევსკის ცილი ცუდის სსიათისა იყო, ეჭვიანი, ეკონა რომ ყველას მის შემდეგზედ უჭირავს თვალი; ყველას ეუბნებოდა

არაფერი არა მაქვსო; ნათესაობას არ უყვარდა. ქალთან ვი დიდი მუცობობა გვქონდა. ძალიან ძვირი დედა-კაცია ანდრეევსკის ცილი. ხანაც ძალიან სელამტკერილი ქალი იყო.“ — „როდესაც წინამძღვაროვის ვითხვის პასუხად მივუბმი, რომ ჩხრტუაზედ ცუდს ვკრავთ ვერ ვიტყვი მეთქი, წინამძღვაროვმა მითხრა, რომ ჩხრტუა ვი სრულებით სხვა აზრისა არაო თქვენზედ. მე მივუბმი, რომ ძალიან ვწუხვარ მეთქი, მაგრამ მაინც ჩემ აზრს ჩხრტუას შესასებ ვერ გამოვიცვლი მეთქი. მეც ვინამძღვაროვმა მითხრა ვითომ ჩხრტუა მე მამობებს ანდრეევსკის ქალს მოკვლას. წინამძღვაროვს ვთხოვე ციხეში წამამყოლოდა ჩხრტუას სანახავად, რადგანაც მე მსუქდა თვითონ ჩხრტუას პირიდან გამეგო ბრალი, რომელსაც მდებდა. მაგრამ წინამძღვაროვი არ წამომევა—ჩემს მისულას ცუდი გავლენა ექმნება ჩხრტუაზედაო. გამომიბუბელი პიპინოვი წავიყვანე და წავიდი ჩხრტუასთან. ჩხრტუა რომ გამოვიდა ჩემთან, დვთის წინაშე (მოწამეს დიდი აღეგება ეტყობა) ისე შემებრალა, როგორც ღვიძლს დედას შემებრალება თავისი საკუთარი შვილი. ხელი დავუჭირე და ვუთხარ—ძალიან მინარინ მეთქი, რომ არ გამოცვლილსარ. ამაზედ ჩხრტუამ მითხრა: „სინილისი წმინდა მაქვს და ამიტომაც არ გამოცვლილვარ. როდესაც ვუთხარისთვისაც მოკვდი, ჩხრტუამ მითხრა: „მე მაგისთან არა მითქვამს რაო, სულ ჭკრიაო და ეს საქმედ მთლად ჭკრზედ არის დამყარებულიო.“ გარდა ამისა ჩხრტუამ თქვა: „ეს სულ ჭკრიაო და მე ანდრეევსკიანთ გრმეულ ახვარისის გულისთვის ვიღუპებო, რადგანაც იმით საკუთარის მისამსახურის აყვანაც ვი არ უნდოდათო.“ — „პიპინოვმა რაღაც წიგნი გამიშალა და წამიკითხა ვითომ ჩხრტუას ეთქვას—ანდრეევსკის ცილი თავის ძმის სასლში, სადაც მისი დედაც იდგა, იმიტომ არ ჩამოსდაო, რომ რაღაც ძვირფასი საყვლო გაუგზავნა დედას საჩუქრადო, რომელიც მე (ე. ი. მოწამე) ვითომ გავეიდე დაუკითხავად. ეს ამავი ანდრეევსკის ცილს ვითომ ყველასთვის უამნია და მე, გულანწყენს, შემესუიდნოს გაცემა ანდრეევსკის ქალის მისაკვლელად. ეს ჩხრტუას ნათქვამი მე არც ვი მწყენია, მხოლოდ მინდოდა თვით ჩხრტუას პირიდან გამეგონა.“ — გარდა ამისა მოწამემ სთქვა—ანდრეევსკის ცილმა მითხრაო, რომ ჰეტრე ვაპინისა ავად იყოვო და ნინო სწამლობდაო.

შემდეგ წავითხუთხეს ვნ. ბარბაქე თუმანოვის ნახევნი წინა გამომიქებაში: დავით ხსოვრულ მითხრათ, რომ იმ დღეს ერთი ძალი მთავარეკლავი იყო, წადგანც გაცოფდა, დანარჩენი კი დავამწუვრეკლავი. დავით ხსოვრულ ამისგან სსამართლში სთქვა შემდეგი: „მართალია ვნ. ბარბაქე თუმანოვისას უთხარი, რომ ძალი ჩემის ბანებით იყო მოკლული, მაგრამ სხვა ძალები დამწუვრეკლავი კი არა მითქვამს რა. რაც ესაა წავითხუთხეს, ვნ. ბარბაქე თუმანოვის მიერ არის ნახევნი ექვსი, შვიდი თვის შემდეგ (მას აქედ რაც ნინო დავაკრავ), იმ დროს, როდესაც ყუქლანი ამას ამბობდნენ და ამიტომ შესაძლებელია, რომ იმასაც ისე ეგონა ვითომ მე ვთქვი“.

ვნ. ბარბაქე თუმანოვისას სთქვა კიდევ, რომ ანდრეევსკის ცოლმა მითხრათ, რომ ზეტრე გაბისონის ავით იყო და ნინო სწამლობდა. ზეტრე გაბისონის ამისგან უთხრა სსამართლს, რომ მართალია ავად ვიყავი, მაგრამ ბარბაქე ჩემთვის არ უწამლია.

ნიკოლოზს ხსოვრულ სთქვა რომ მართალია ნინო მითხრათ თუ რა სიღრმეა მტკვარი იმ ალაგს, სადაც მე ვბანაობდი.

შემდეგ წავითხუთხეს თუმანოვის ქალების ნახევნი, რომელშიაც რჩენივე ამბობენ, რომ იმ დღეს დღით ანდრეევსკის ქალმა პირბა მთავარეკლავი სსამართლს „გურუყვის“ ღობესთან მოკლულ თქვენ სსამართლს. ჩვენ ბევრი ვუქსეთო, მაგრამ ვერ გავგებთ რა, არც სმურბა ვუქსეთო, თუცა მომეტებულად ღობეს სსამართლს ვსჯიანბნობდით.

შემოიყვანეს მეტი მელიქ ბეგლაროვა, რომელმაც სთქვა შემდეგი: 22 მათათვის დამის თორმეტი სსამართლს მომრიგებულ მსამართლემ წინამძღვაროვმა დამბარათ ანდრეევსკის ქალის დავარჯვის თაობაზედა. მამინვე ოქტობრი დავაჭირე და წავუდი. გზაში პოლიციისტრი ბელოვი დამხვდა, რომელიც ანდრეევსკისიდან მოდიოდა და რაც იცოდა მინამოცო. ბელოვი ბაღშიც შესულიყო, მაგრამ ნამდვილად ვერ გავგებ დავარჯ ქალი თუ დანხა. მეტი პოლიციის ჩასტში წავუდი და უბანო, რომ ნავი და მენავები გამოყვანათ მკვდრის მოსამბნულად. მასუგან წინამძღვაროვან წავუდი, — სადაც დავით ხსოვრულ დამხვდა. ხსოვრულ მითხრათ, რომ

ვერ ნამდვილად არ ვიცი თორავ არის სსამართლს, მაგრამ მგონია წელში უნდა დამხვავიყო, რადგანც ტანისამოსი ვიპოვეთ. შემდეგ ხსოვრულ აფთაქში წავიდა წამლის საყადველად ანდრეევსკის ცოლისთვისა, მე და წინამძღვაროვი კი ანდრეევსკისათსა წავუდი. გარბეში ანდრეევსკის ცოლი დამხვდა ძალიან შეწუხებული. თორავც შევიძულ ნუგაში ვეცი და მტკვრის პირას გავუდი სსამართლს წინ, სადაც ანდრეევსკის ქალი იმ სსამართლს ვბანა ზეტრე ვდა. ამ ძალიანბნად წელისგან ბილიკი გაყვანილი, თავდადართითა და ძალიან მხელი ჩასსვლელია, მით უფრო რომ ის ალაგი წელისგან ყოველთვის მოლაფულია. სადაც თვის შემწობით თორავც იყო ჩავუდი და წელის პირას ტანისამოსი ვანსეო, რომელიც ამ ვარჯელა: ვერ ყელსსვავი, მეტი ვბანა, მეტი სარტულია. იქვე ოქსსამელიც ეყოვა. ვბის ვბეში სსამართლს შორის რადც ქადაღის ნავუქები ვიპოვეთ, რომელთაც უედ ვწერათ: „ნინო ერასტის სული ღიუბინ-ანდრეევსკისა“. ეს ის ბელოვი იყვნენ რომელთაც ანდრეევსკის ქალი თავის მეუღლს ვარჯდა. ტანისამოსში არც ვერანგი იყო, არც ვერანგის ამხანგი, არც წინდები. ამ გარბეში ძალიან გამაკვირვარ და ვიფიქრე, თუთრულში სომ ვერ იბანებდა. ოქსსამელი სუფთა იყო და ძირბეზე ბაღსიც კი დასხნულათ; ოქსსამელიც მტკვრის კი ეტრებდათ. ვბის ბოლოც სუფთა იყო. წინამძღვაროვმა მითხრათ, რომ აქ უთრულ ამბავი არის რამე და მინათა გამომიქებას დაბარება. მეტი ბაღში შევიდი, მაგრამ არც ბაღში და არც ღობესთან არავითარი ვალი არ მინათავსა. ამ დროს მენავებიც მოვიდნენ. ერთი მათგანი ვაღმი-გრადსკი წელში რომ შევიდა (იმის პირდაპირ სადაც ტანისამოსი ეყო) მამინვე ძირს დავუდი: აქ რა არა სსამართლს დღი სიღრმე იქმნებდა. სხვა ალაგსაც იცურვა, მაგრამ ვერ იპოვა რა. სხვა მენავებმაც ვერ იპოვეს რა. ამასობაში თენდებდა კიდევ და გამომიქებელიც მოკვდა.

პრეკურარის სხვა და სხვა კითხვებზე მელიქ ბეგლაროვმა უბანუსა შემდეგი: წინამძღვაროვისას დავით ხსოვრულ ადევრული იყო. — ესაა იმ ალაგს (მტკვრის პირას სსამართლს წინ) დღი ცვლავსა ეტრება: უწინ წელი პირ-და-პირ ბილიკსეც ვადმოდიოდა, ესაა კ

წულისთვის სკვი ანის ცაყვანილია და იმოდენა წვალი
 აღარ გასდის ბილიკსა; ესლა ბილიკი უფრო განიერი
 და ადვილად ჩასასვლელია ვიდრე უწინ იყო. ბილი-
 კი თავში მიწიანი იყო და ბოლოს კი, სიდაც წვალი
 გადმოსდიოდა, თუძა ქვიანი იყო, მაგრამ ზევიდამ
 მიწა ეურებოდა, და ამიტომ უკველთვის აღათუებოდა
 იყო. — დავით ჩხატურაძე მეთანსებოდა, რომ ანდრე-
 ევსკის ქალი ვერ იბანებოდა და ამბობდა რომ თვით-
 ნაც (ე. ი. დავით ჩხატურა) ძლივს ჩადაცა ჯობებით.
 მეორე ნაპირას ბანაობდა ვინმე თუ არა არა შემომხნე-
 ვია, დამე მთვარიანი იყო და სავაობდ ნათელი. —
 ხანთლის შესახებ ანდრეევსკის ცოლმა მითხრა, რომ
 ხანთელი კარდობში იდგა, ქვეით ჩასავალ კარებთანა.
 მე ანდრეევსკიანთსა დილის რვა საათამდე ვიყავი. და-
 ვით ჩხატურას მოუხუენრება ეტყობოდა, წამ და უწუმი
 საათს უფურებოდა, წვერს იწიწიანიდა, თითებს იტაცუ-
 ნებოდა, ხან ადგებოდა, ხან ისევ დავადებოდა, ერ-
 თის სიტყვით ეტყობოდა, რომ რაღაც აწესებდა.
 თუ ავკაცობა იყო რამე, მისი მქნელი უჭველად ში-
 ნაური უნდა ყოფილიყო, რადგანაც უნდა კაცი ვერ შე-
 ვიდობდა ძაღლების შიშით, რომელნიც ქუჩაშია ცი გა-
 მობობდნენ და ჭებუნდნენ გამკვლელებსა. — იმ დამეს
 ძაღლები არა ჩანდნენ და მეზღემე გეჯაძემ მითხრა.
 რომ დავით ჩხატურას ბანებით დამწვედუფნი არიან.
 ჩხატურამ მითხრა — ძაღლები იმიტომ დავამწვედუენი,
 რომ გამკვლელებს არ უგებინონ. — უნდროსი ჩხატურა
 უფრო გულ-მშვიდად იყო და მის შესახებ არაფერი არ
 შემომხნევიან. — პეტრე გაბისონია თავ წაკრული
 იყო.

ადვოკატის, თ. თბუჯიანის სხვა და სხვა კითხ-
 ვაზე, მელიქ-ბეგლაროვმა შემდეგი უბასუხა: მარტა-
 ლია, წინამძღვაროვმა დავით ჩხატურას გაბისონიანთან
 ლაზარკი აღუკრძალა. — ხატისკვამ სცადა თუ რა
 დროს მოვიდოდა ტივი ანდრეევსკისგან ყარაიანამდე, და
 მითხრა, რომ ტივი ეს მანძილი რა საათ ნახევრის ან
 სამი საათის განმავლობაში გაიარა. — ტივი რომ დავუ-

შეესა მე (ე. ი. მელიქ-ბეგლაროვი) ფაქტებით წავუ-
 ვიო და მანამ მე ყარაიანს მივადწიეო ტივი ვიდრე მი-
 სუელიყო. — ანდრეევსკის სახლის წინ, აკრუევის „ქუ-
 ჩაზედ უბნად დამე (ე. ი. თუ ყრილობა არ არის
 აკრუევიში“) ხუთი-ექვსი კაცი არ გაიგლის სოფლა. —
 ერთმა ძაღვანმა ჩემთან თქვა, რომ ერთს მეფაქტურს
 უნახავს ვითომ მტკვარს ვიდაც თეთრის ტანისამოსით
 მკვდარი მიჭქენდა.

მეორე ადვოკატის, ტინომიროვის კითხვაზედ მე-
 ლიქ-ბეგლაროვმა შემდეგი უბასუხა: წინამძღვაროვმა
 სთქვა, რომ თუ ავკაცობა არის რამე, უთუოდ შინა-
 ურთა მიერ უნდა იყოს ქმნილი. ჩემ კითხვაზედა ანდ-
 რეევსკის ცოლი მეუბნებოდა, რომ სიყვარულს ამ სქე-
 მეში ადვილი ვერ ექმნებოდა. — რა მონაწილეობა ჭქონ-
 და სქემეში ღოლაქს არ ვიცი, და არ მახსოვს იყო
 წინამძღვაროვთან თუ არა. მოწამემ პლიუმჩევსკიმ
 სთქვა შემდეგი: 23 მკათათვეს 1876 წ. ბორჯომიდან
 ტივილის მოვლიდოდა და მინაფოვის სადგურზედ ან-
 ჩაბადე დამხვდა და მითხრა, რომ მე და შერვაშიძე ქა-
 ლაქს მივდივართ, რადგანაც ანდრეევსკის ქალი ძალიან
 ავად არის. მე ვუთხარი — ავად ვიარა, დაინჩხავა მე-
 ქა. ანჩაბაქს ძალიან გაუკვირდა და მეითხრა: „რინ
 გითხრა?“ ბორჯომში შევიტყე მექა, რნიგოვისგან. ამის
 მეტი არა ვიცი რა. შერვაშიძე არ მინახავს, რადგან-
 ნაც მეორე კაცონში იჯდა.

(შედეგი იქნება.)

გ ა ნ ც ხ ა დ ე ბ ა

ძალით წესდებისა § 83 და კამიტეტის განახებისა, 4-სა მარტს 1878 წ. დადგენილისა თავ-მკდომარის მაკიერი ტფილისის გუბერნიის თავად-ახნაურთა ბანკის შედამსდგველის კამიტეტისა, იწვევს ბანკის დამწესებულ წევრთა მეოთხე ჩვეულებრივ კრებისათვის, რომელიც დაინიშნულაა 25-ს აპრილს ამ 1878 წლისას, 10 საათზედ დილით ბანკის სადგომში.

კრებრს განსახილველნი საგნები შემდგენი იქნებიან:

1) განხილვას და დამტკიცებას ტფილისის თავად-ახნაურთა საადგილ-მამულო ბანკისა წარსულის 1877 წლის ანგარიშისა.

2) აღნიშვნას იმ საყოველთაო საჭიროებისა, რომელსაც უნდა მოხმარდეს მაგებიდამ გადადებული, თანხმად § 90-სა, ფული 45%—10,322 მანეთი და 61 კაპიტი.

3) წესდების ზოგიერთთა მუხლთა საჭიროდ ცნობილი ცვლილება და დამატება (§§ 6, 12, 15, 18, 19, 20, 22, 28, 39, 50, 66 და 83)

4) განხილვას უძრავთა ქონებათა დაფასების ინსტრუქციისა.

5) 68, 77, 78, 82, 83, 84, 87 და 88 წესდების მუხლთა ცვლილებანი, რომელნიც, თანხმად 18 მაისის 1876 წ. საზოგადო კრების განახებისა, წარდგენილ იქმნენ ფინანსთა მინისტრისადმი დასამტკიცებლად.

6) მოხსენება მასზედ, რომ ფინანსთა მინისტრმა უარ-ჭყო შეადგომელთა ტფილისის გუბერნიის თავად-ახნაურთა შესახებ პრიკაზილამ კალების გადმოტანისა თავად-ახნაურთა ბანკში.

7) მოხსენება მასზედ თუ, — რა ვადით აჩიან ამოწმებულნი 1876 წ. საზოგადო კრებისაგან დამფასებელნი და ამ ვადის შესახებ როგორ უნდა იგულისხმებოდეს § 64 წესდებისა.

8) მოხსენება მასზედ, რომ საჭიროა ჩვენმა ბანკშიც მიიღოს მონაწილეობა რუსეთის საადგილ-მამულო ბანკების წარმომადგენელთა კრებაში.

9) მოხსენება მასზედ, რომ მიღებულ იქმნან ბანკის დამწესებულ-წევრად ის მიწათ-მოვლბელნი თავად-ახნაურნი, რომელთაც უმათა განთავისუფლებისათვის ფული მიუღიათ და რომელნიც ინურგებენ მათზედ შეწერილი, თავად-ახნაურთა საზოგადო კრების 29-ს ნოემბერს 1872 წ. რქმით, ფული შემოიტანონ ბანკში სულ ერთად.

10) აღმოჩენვას შედამსდგველის კამიტეტის სამის წევრისა ნაცვლად თ. რევაზ ივანეს ძის ანდრონიკაშვილისა (გარდაცვალებულისა), თ. კონსტანტინე ალექსანდრეს ძის ბებუთოვისა (უარნი ქსთქვა) და გიორგი ნიკოლოზის ძის ყაზიბეგისა (ქალაქში არ იმყოფება).

11) აღმოჩენვას ბანკის გამგეობის წევრისა ნაცვლად თ. ალექსანდრე ზაალის ძის ჩოლაყაშვილისა, რომელსაც ამ წელს შეხვდა რიგი გასვლისა (§ 67).

12) აღმოჩენვას ერთი დამფასებელისა ნაცვლად თ. ივანე ზაალის ძის ავალოვისა, რომელიც თავისის ნებით სამსახურიდამ გადადგა, — და აღმოჩენვას დამფასებელთათვის ორის კანდიდატისა.

და 13) მოხსენება მასზედ, რომ დამზოგველთა ამხანაგობას იკრისას დაენიშნოს სასესიებლად 2,000 მანეთი იმ ფულიდამ, რომელიც გადადებულია საყოველთაო საჭიროებისათვის.